

1219 metų Lietuvos ir Volynės kunigaikščių sutarties dalyviai

Dr. Tomas Baranauskas

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija, T. Ševčenkos g. 31, Vilnius
El. p. baranausko@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje analizuojami tiesioginiai ir netiesioginiai duomenys apie 1219 m. taikos sutarties tarp Lietuvos ir Volynės kunigaikščių dalyvius. Daugiausia dėmesio skiriama jų valdų lokalizavimo problemai. Kitiškai įvertinamos Edvardo Gudavičiaus hipotezės apie XIII a. Lietuvos kunigaikščių valdas, paremtos toponiminiais duomenimis. Kunigaikščių valdų lokalizavimą stengiamasi pagrįsti ir pasitelkus XIII a. šaltinių analizę bei kai kuriuos XVI a. istorinės tradicijos duomenis.

Esminiai žodžiai: *Volynės kunigaikštystė, Lietuvos valstybė, taikos sutartis, Lietuvos kunigaikščiai.*

Abstract. The article discusses direct and indirect information about the participants of the 1219 peace treaty between the Lithuanian and the Volynian dukes. It mostly focuses on the issue of localising their domains. The hypotheses of Edvardas Gudavičius regarding the domains of the Lithuanian 13th century dukes, which were based on the placename data, are assessed critically. The localisation of the domains of the said dukes is attempted on the basis of an analysis of the 13th century sources and hints within the historical tradition of the 16th century.

Keywords: *Duchy of Volynia, the Lithuanian State, a peace treaty, Lithuanian dukes.*

Įvadas

1219 m. taikos sutarties tarp Lietuvos ir Volynės kunigaikščių atpasakojimas Haličo-Volynės metraštyje nuolat analizuojamas visų pirma dėl 20 lietuvių kunigaikščių sąrašo (iš viso 23 asmenvardžiai, įskaitant 1 kunigaikštienę ir 2 giminių vardus)¹. Tai yra pirmasis toks išsamus lietuvių diduomenės sąrašas Lietuvos istorijos šaltiniuose. Iki šios sutarties žinome vos tris lietuvių kunigaikščių vardus – Žvelgaitį (žuvusį 1205 m.), Daugirutį (žuvusį 1213 m.) ir Stekšį (žuvusį 1214 m. pradžioje) – visus juos savo kronikoje mini Henrikas Latvis². Kiti vardai, pretenduojantys į ankstyvą chronologiją, ne tokie patikimi: tai – arba XVI a. metraščių legendiniai kunigaikščiai, arba neaiškios etninės atribucijos Netimeras ir Zebedenas (1009 m.).

1219 m. sutarties tekstas svarbus dar ir tuo, kad čia pirmą kartą paminėtas Mindaugas, vėliau suvaidinęs žymų vaidmenį Lietuvos istorijoje, o iš teritorijų – Žemaitija ir Deltuva.

Daugelis lietuvių kunigaikščių šioje sutartyje paminėti vienintelį kartą ir yra žinomi tik iš jos – net 15 iš 20 kunigaikščių, įskaitant ir svarbiausiąjį tuo metu Živinbutą. Tai parodo ne tik sutarties vertę to meto Lietuvai pažinti, bet ir yra nemenka problema, nes daugelis čia paminėtų vardų lieka gana neinformatyvūs – mes neturime galimybės pasekti jų likimo ar gauti papildomos informacijos apie juos ir jų vaidmenį Lietuvos valstybėje. Todėl istoriografijoje jau seniai mėginta, pasitelkus įvairią netiesioginę informaciją, bent kažkiek kilstelėti šią paslapties uždangą, slepiančią didžiąją dalį sutarties dalyvių.

Dar Vladimiras Pašuta išreiškė siekį pasekti „kai kurių 1219 m. sutartį pasirašiusių kunigaikščių likimą“³, tačiau pasekti jam geriausiai pavyko tik Mindaugo išžudytų Bulaičių (Bulevičių) likimą, informacija apie kurį Haličo-Volynės metraštininko buvo įterpta į pačios sutarties teksto atpasakojimą. Be to, tyrinėtojas atkreipė dėmesį į tame pačiame metraštyje Mindaugo tarnyboje minimą kunigaikštį Sirvydą Ruškaitį (Ruškavičių) ir iš to darė išvadą, kad Mindaugas greičiausiai ir kunigaikščius Ruškavičius

¹ *Monumenta Poloniae Historica. Nova Series. T. XVI: Chronica Galiciano-Voliniana (Chronica Romanoviciana) = Pomniki dziejowe Polski. Seria II. T. XVI: Kronika Halicko-Wołyńska (Kronika Romanowiczów)*. Ediderunt, praefatione notisque instruxerunt Dariusz Dąbrowski, Hadrianus Jusupović, adiuvantibus Irina Juriewa, Alexandro Majorow et Tatiana Wilkuł. Cracoviae-Varsoviae, 2017, p. 71–74.

² *Indriķa hronika = Heinrici Chronicon*. Ā. Feldhūna tulkojums, Ē. Mugarēviča priekšv. un koment. Rīga: Zinātne, 1993, p. 72, 76 (IX, 1, 4), 184 (XVII, 3, 5). Stekšys žuvo ziemā (1213 m. gruodis – 1214 m. vasaris) ar kiek vėliau (kronikos metiniai įrašai apima visą kovo mėnesį ir kartais net iki balandžio mėn.). Tai buvo paskutinis iš dviejų šios žiemos ir pavasario pradžios įvykių, aprašytų kronikos XVII skyriuje, todėl labiausiai tikėtina 1214 m. pradžia, nepaisant deklaratyvaus J. Nikodemo pareiškimo, neva 1214 m. data esanti klaidinga ir abu Lietuvos kunigaikščiai esą žuvę tais pačiais 1213 m. Žr.: NIKODEM, Jarosław. *Litwa*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2018, s. 115 (Seria Początki Państw).

³ ПАШУТО, Владимир Терентьевич. *Образование Литовского государства*. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1959, с. 341; PAŠUTA, Vladimiras. *Lietuvos valstybės susidarymas*. Vilnius: Mintis, 1971, p. 216.

„kuriuo nors būdu“ pajungė. Trečias V. Pašutos nurodytas 1219 m. sutarties dalyvių tolesnio likimo „faktas“, deja, pagrįstas ne šaltiniais, o istoriografiniais stereotipais ir istoriko fantazija. Esą Mindaugas, „pasinaudojęs Žemaitijos kunigaikščių nesutarimais, kuriam laikui privertė ir juos paklusti: kunigaikščiai Vykintas ir Edivydas, neilgai priešinęsi, buvo sumušti, o Vykinto sūnus Treniota pripažino didžiojo kunigaikščio valdžią“⁴. Vykintas iš tiesų apie 1248 m. buvo pavaldus Mindaugui ir 1249 m. sukilo prieš jį drauge su Mindaugo brolierais Tautvilu bei Gedvydu (Edivydu), bet pralaimėjo apie 1251–1252 m. Jo tolesnis likimas nežinomas. Tuo tarpu Mindaugo pasinaudojimas žemaičių kunigaikščių nesutarimais ir privertimas juos paklusti tėra fantazija, Vykinto ryšys su Treniota – istoriografinis mitas, o Edivydo (Gedvydo, Mindaugo brolieno) priskyrimas žemaičių kunigaikščiams, matyt, pagrįstas Mindaugo brolieno supainiojimu su 1219 m. sutarties dalyviu Gerdvilu (Erdvilu).

Apskritai apie Mindaugą ir Vykintą egzistuoja platesnė istoriografija, iš esmės sutampanti su Mindaugo Lietuvos tyrinėjimais, todėl jos čia neaptarinėsime. Šie du kunigaikščiai – neabejotinai žinomiausi 1219 m. sutarties dalyviai.

Kur kas išsamesnių svarstymų apie 1219 m. sutarties dalyvių vaidmenį ir likimą pateikė Edvardas Gudavičius dviejuose 1982 ir 1984 m. pasirodžiusiuose straipsniuose (ir grįždavęs prie šios temos vėliau, ypač 1998 m. išleistoje monografijoje „Mindaugas“). Pirmasis jo straipsnis „1219 metų sutarties dalyviai ir jų vaidmuo suvienijant Lietuvą“ buvo skirtas išlikusių istorinių duomenų interpretacijai bei „didžiausių tikimybių sekvencijos“ kūrimui⁵. Užsibėžęs eiti tokiu keliu, autorius, žinoma, leidosi į labai hipotetiškus svarstymus. Tačiau jis atkreipė dėmesį ir į visus žinomus faktus, kurie kažkiek nušviečia 1219 m. sutarties dalyvių likimą. Aptardamas Bulaičių (anot E. Gudavičiaus – Bulionių) likimą, jis analizavo Haličo-Volynės metraščio žinutę apie Vismanto žuvimą Žemaitijoje, prie Vykinto pilies Tvirimanto (anot E. Gudavičiaus – Tverų), argumentuotai atmetė istoriografinį mitą, kad ten esą žuvęs ne Vismantas, o Vykintas. Tai leido jam padaryti išvadą, kad Bulaičiai (Bulioniai) žuvę 1249–1253 (1254) m. vidaus kare⁶. Dar V. Pašutos nurodytą Ruškaičių tapimą Mindaugo vasalais (Sirvydo pavyzdys) E. Gudavičius papildė tokiu pat Deltuvos kunigaikščių Bikšio ir Lygeikio likimu – jie minimi kaip liudininkai Mindaugo 1260 m. akte⁷. Labiausiai E. Gudavičiui rūpėjo „vyresniųjų“ kunigaikščių grupės likimas, bet jį apibrėžti jis galėjo tik labai hipotetiškai darydamas prielaidą, kad kitus šios grupės kunigaikščius (išskyrus Dausprungą) Mindaugas galėjęs išžudyti (ypač Daujotą ir Viligailą arba Živinbuto sūnus)⁸.

⁴ *Ten pat.*

⁵ GUDAVIČIUS, Edvardas. 1219 metų sutarties dalyviai ir jų vaidmuo suvienijant Lietuvą. *Istorija*, 1982, p. 33–46.

⁶ *Ten pat.*, p. 39–42.

⁷ *Ten pat.*, p. 42.

⁸ *Ten pat.*, p. 44–46.

Netrukus, 1984 m., E. Gudavičius paskelbė ir antrąjį straipsnį „Bandymas lokalizuoti XIII a. lietuvių kunigaikščių valdas“, kuriame išskėlė idėją kunigaikščių valdų lokalizavimui pasitelkti asmenvardinės kilmės vietovardžius (oikonimus), galimai kilusius iš XIII a. kunigaikščių vardų⁹. Šiame straipsnyje jis bandė surasti vietovardinius atitikmenis 40-iai XIII a. lietuvių kunigaikščių vardų, iš kurių 20 buvo asmenvardžiai iš 1219 m. sutarties dalyvių sąrašo (vietovardinių paralelių nepateikta tik Živinbutui ir Mindaugui, o su Sprudeikiu gretintus Spudžių ir Spudiškių vietovardžius pats autorius laikė nepatikimais ir neįtraukė į lentelę). Vėliau E. Gudavičius ne kartą naudojo šiame straipsnyje hipotetiškai apibrėžtas XIII a. kunigaikščių valdų lokalizacijas. 1989 m. jis paskelbė savo pažiūras iliustruojantį schematišką žemėlapi „Lietuvių žemių konfederacija ir jos šiaurės kaimynai XIII a. antrojo dešimtmečio antroje pusėje“¹⁰ (taip pat atskirą XIII a. vidurio padėtį vaizduojantį žemėlapi¹¹). 1985–1988 m. išleistoje 4 tomų „Tarybų Lietuvos enciklopedijoje“ E. Gudavičiui buvo patikėta parašyti straipsnelius apie kai kuriuos 1219 m. sutarties sudaryme dalyvavusius kunigaikščius¹². Tai darėdamas, jis pagal savo hipotezę nurodė Bulaičių valdas buvus Šiaulių, Ruškaičių – Upytės, o Vykinto – Laukuvos žemėse¹³. Tai prisidėjo prie šių hipotezių populiarinimo istoriografijoje. Kai kuriuos 1219 m. sutarties dalyvius aprašė kiti istorikai, kurie E. Gudavičiaus hipotezių nepopuliarino¹⁴. Savo pažiūras į 1219 m. sutarties dalyvių valdas E. Gudavičius kiek papildė ir atnaujino 1998 m. išleistoje monografijoje „Mindaugas“, kurios visas IV skyrius paskirtas temai „XIII a. pradžios Lietuvos politinis žemėlapis“ (nors jame kalbama ne tik apie XIII a. pradžią)¹⁵. Papildant anksčiau pasiūlytas lokalizacijas, čia pritarta Gintauto Zabielos nurodytai galimybei Sprudeikio Bulaičio vardą sieti su Šaukštelio piliakalniu – Sprūdės kalnu¹⁶.

⁹ GUDAVIČIUS, Edvardas. Bandymas lokalizuoti XIII a. lietuvių kunigaikščių valdas. *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. Serija A*, 1984, t. 3, p. 69–79.

¹⁰ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje*. Vilnius: Mokslas, 1989, p. 32.

¹¹ *Ten pat*, p. 96.

¹² GUDAVIČIUS, Edvardas. Bikšis. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 249; GUDAVIČIUS, Edvardas. Daujotas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 396; GUDAVIČIUS, Edvardas. Dausprungas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 400; GUDAVIČIUS, Edvardas. Viligaila. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, t. 4, p. 519.

¹³ GUDAVIČIUS, Edvardas. Bulaičiai. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 302; GUDAVIČIUS, Edvardas. Ruškaičiai. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1987, t. 3, p. 603; GUDAVIČIUS, Edvardas ir kt. Vykintas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, t. 4, p. 515.

¹⁴ JUČAS, Mečislovas. Erdvilas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 516; JASAS, Rimantas; VARAKAUSKAS, Rokas, ir kt. Mindaugas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1987, t. 3, p. 93; Živinbudas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, t. 4, p. 683.

¹⁵ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*. Vilnius: Žara, 1998, p. 137–176.

¹⁶ *Ten pat*, p. 170; ZABIELA, Gintautas. Kur buvo Sprudeikio valdos? *Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų dešimtmetis*. Vilnius, 1987, p. 67–69.

1219 m. sutarties dalyvių likimo, ypač jų valdų vietovardinių lokalizacijų klausimas Lietuvos istoriografijoje dažnai sprendžiamas remiantis E. Gudavičiaus hipotezėmis. Tačiau jos mažai žinomos kaimyninių kraštų istoriografijoje. Antai Lenkijos istorikų Dariušo Dombrowskio (Dariusz Dąbrowski) ir Adriano Jusupovičiaus (Adrian Jusupović) komentaruose Haličo-Volynės metraščio tekstui buvo pakomentuotas kiekvienas 1219 m. sutarties dalyvis, bet autoriams liko nežinomi ne tik E. Gudavičiaus bandymai lokalizuoti jų valdas pagal vietovardžius, bet ir Bikšio bei Ligeikio paminėjimo 1260 m. akte faktas, taip pat autoriai neigė 1219 m. sutarties dalyvio Vismanto (*Вишимоутъ*, *Вишикут[ѿ]*, *Вишикутѿ*) ir 1252 m. žuvusio Vismanto (*Висимотъ*, *Высимотъ*, *Высимот[ѿ]*) tapatumą, neįvertinę E. Gudavičiaus argumentacijos¹⁷. Anksčiau Ježis Ochmanskis (Jerzy Ochmański), nesiremdamas vietovardžiais ar kitais šaltiniais, spėliojo, kad Ruškaičiai galėjo valdyti Nalšią, o Bulaičiai – Ašmenos apylinkes¹⁸, o pastaruoju metu Jaroslavas Nikodemus (Jarosław Nikodem) E. Gudavičiaus ir J. Ochmansko versijas pateikė kaip lygiavertes, nė vienai iš jų neteikdamas didesnės reikšmės¹⁹.

Šių eilučių autoriui kelis kartus teko pasisakyti dėl atskirų XIII a. kunigaikščių valdų lokalizavimo pagal vietovardžius. Neneigiant esminių tokio lokalizavimo prielaidų, teko ne tik remtis ir plėtoti hipotezes pagal šią metodiką²⁰, bet ir iškelti dėl jų abejonių, ypač dėl kunigaikščių Bulaičių (Bulevičių, Bulionių) ryšio su Šiaulių žeme²¹. Šioms abejonėms prieštarauti bandė Gediminas Lesmaitis²², pritarė Romas Batūra²³.

Diskusijoje iškelta problema akivaizdi: dabartiniai vietovardžiai yra ilgos istorinės raidos rezultatas ir jų sąsajos su XIII a. kunigaikščiais tėra viena iš galimybių. Kai kurių istorikų perdėtą etuziazmą dėl vietovardinių kunigaikščių valdų lokalizacijų reikėtų vertinti kritiškai, o svarstant kunigaikščių valdų lokalizacijos klausimą pirmenybę teikti vienalaikių šaltinių duomenims, net jei tai tik netiesioginės užuominos. Vietovardžiams čia tenka pagalbinis vaidmuo, o jų atribucija reikalauja tikrinimo lokalinės istorijos, lingvistikos ir XIII a. istorinės situacijos analizės požiūriu. Jeigu tikrinimas neigiamo rezultato neduoda, vietovardinė kunigaikščio valdų lokalizacija, žinoma, turi teisę gyvuoti kaip hipotezė.

Iš to, kas pasakyta, iškyla būtinybė iš naujo peržiūrėti žinomas hipotezes apie 1219 m. sutarties dalyvių – lietuvių kunigaikščių – valdas ir vietą Lietuvos valstybėje. Tad reikia kritiškai įvertinti vietovardines jų valdų lokalizacijas ir išanalizuoti tiesioginius bei

¹⁷ *Monumenta Poloniae Historica. Nova Series. T. XVI: Chronica Galiciano-Voliniana*, p. 71–74.

¹⁸ OCHMAŃSKI, Jerzy. *Historia Litwy*. Wyd. 3-ie, poprawione i uzupełnione. Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo, 1990, s. 45.

¹⁹ NIKODEM, Jarosław. *Litwa*, s. 100.

²⁰ ZABIELA, Gintautas; BARANAUSKAS, Tomas. Deltuvos žemė. *Eskizai*, 1999, nr. 10, p. 3–4, 6.

²¹ BARANAUSKAS, Tomas. Karalienė Morta ir Šiauliai. *Voruta*, 1998 03 21, nr. 12 (342), p. 12; BARANAUSKAS, Tomas. Apie Mortą ir Bulaičius. *Voruta*, 1998 06 06, nr. 23 (353), p. 6.

²² LESMAITIS, Gediminas. Dėl karalienės Mortos ir Šiaulių. *Voruta*, 1998 04 18, nr. 16 (346), p. 5; LESMAITIS, Gediminas. Dėl Šiaulių Bulionio lokalizacijos. *Voruta*, 1998 06 13, nr. 24 (354), p. 5.

²³ BATŪRA, Romas. *Lietuvos pergalė Šiaulių (Saulės) mūšyje 1236 m.: mūšio tarptautinė reikšmė, atminties tradicija, mūšio laukas ir memorialas*. Šiauliai: Saulės delta, 2005, p. 51–52, 73–75.

netiesioginius to meto šaltinių duomenis, galinčius praplėsti mūsų žinias apie šiuos kunigaikščius. Iš visų 1219 m. sutarties dalyvių reikia išskirti Mindaugą ir Vykintą, kurių veiklos išsamesnė analizė reikalauja atskiro tyrimo, tad jie čia negali būti nagrinėjami pilna apimtimi.

Vyresnysis kunigaikštis ir jo giminė

Istoriografijoje nevienodai traktuojama pirmoji 1219 m. sutarties dalyvių grupė, kuri dažniausiai apibūdinama kaip „vyresnieji kunigaikščiai“. Tai – „Živinbutas, Daujotas, Dausprungas, jo brolis Mindaugas, Daujoto brolis Viligaila“²⁴. Tačiau dar Henrikas Paškevičius (Henryk Paszkiewicz) nurodė galimybę, kad šios grupės priekyje įrašytas žodis *cmaprnuueu* gali reikšti vienaskaitą²⁵. XIII a. rusėnų kalbos gramatikos požiūriu tai yra neginčytinas faktas, tačiau vien jis šiuo konkrečiu atveju neleidžia pasisakyti už vienaskaitą ar daugiskaitą. Vis dėlto sutarties formuliario analizė leidžia teigti, kad iš tiesų šį titulą reikia suprasti kaip vienaskaitą, o greta „vyresniojo kunigaikščio“ Živinbuto tiesiog nurodomi kiti valdančiosios giminės nariai²⁶. Tad čia iškyla „vyresniųjų kunigaikščių“, kaip grupės įvardijimo, korektiškumo problema.

Vis dėlto, nepriklausomai nuo to, kaip suprasime pirmąjį titulą („vyresnysis kunigaikštis“ ar „vyresnieji kunigaikščiai“), galime kalbėti apie po Živinbuto išvardytus kunigaikščius (dvi brolių poras) kaip apie valdančiosios giminės atstovus. Tai jau ne kartą pastebėta istoriografijoje. Ir nors, nesiremdamas jokiais argumentais ar analize, jų giminystę pastaruoju metu bandė neigti J. Nikodemas, savo nepritarimo deklaracijas įterpdamas į gan paviršutinišką istoriografinių pozicijų atpasakojimą²⁷, priešingai argumentai ne kartą buvo išdėstyti ir lieka galioti. Remdamasis Haličo-Volynės metraščio žinių sugretinimu iš esmės tą teigė dar E. Gudavičius: jis padarė išvadą, kad Mindaugo nekrologinėje charakteristikoje apibendrintai minimi jo žudyti „broliai ir brolėnai“ tegalėjo būti 1219 m. sutartyje minimi Daujotas ir jo brolis Viligaila, kaip Mindaugo pusbroliai, ar Živinbuto, kaip jo dėdės, sūnūs. Jis pats iš pradžių kiek atsargiau formulavo išvadą: „Bent du vienetai iš trijų, o gal ir visi trys tarpusavy giminingi, ir Dausprungas – Mindaugas yra vienas iš jų.“²⁸ Vėliau pripažino, kad logiška „matyti šiuos 5 vyresnius kunigaikščius kaip vieną valdančiąją giminę ar patronimiją“²⁹. Tuo tarpu H. Paškevičius iš fakto, kad „vyresnieji“ kunigaikščiai gebėjo veikti sutartinai,

²⁴ *Monumenta Poloniae Historica. Nova Series. T. XVI: Chronica Galiciano-Voliniana*, p. 71–72.

²⁵ PASZKIEWICZ, Henryk. *Jagiellonowie a Moskwa. T. 1: Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku*. Warszawa, 1933, s. 50.

²⁶ BARANAUSKAS, Tomas. 1219 m. taikos sutartis tarp Lietuvos ir Volynės kunigaikščių: teksto interpretavimo problemos. *Istorija*, 2019, t. 115, nr. 3, p. 15–17.

²⁷ NIKODEM, Jarosław. *Litwa*, s. 110–111, 106–107, 118.

²⁸ GUDAVIČIUS, Edvardas. 1219 metų sutarties dalyviai..., p. 45.

²⁹ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 122.

ir iš to, kad Mindaugui kovoje dėl valdžios reikėjo susidurti tik su „brolių ir brolių“ pasipriešinimu, labiausiai tikėtina interpretacija iš karto pripažino, kad visi 5 „vyresnieji“ kunigaikščiai buvo „vienos giminės nariai“³⁰.

Tad pirmąją 1219 m. sutarties dalyvių grupę galime įvardyti kaip valdančiąją giminę, ar vyresnįjį kunigaikštį Živinbutą ir jo giminaičius (gal net konkrečiau – brolius).

Nesunku pastebėti ir dar vieną aplinkybę. 1213 ir 1214 m. Henrikas Latvis mini dviejų Lietuvos valdovų (jo terminu – *principes Lettonum*) žuvimą Livonijoje: tai prie Lielvardės žuvęs neįvardytas valdovas (jį sąlyginai siūlau vadinti Lielvardiškiu) ir Stekšys (*Stecse*)³¹.

Kai kurie tyrinėtojai sureikšmina 1213 m. Livonijoje žuvusį Daugirutį³², bet jį nuo pirmųjų dviejų reikia atskirti, nes Henrikas Latvis, kalbėdamas apie jį, jam netaiko titulo *princeps*. Šie du neseniai vienas paskui kitą Livonijoje žuvę Lietuvos valdovai gerai koreliuoja su 1219 m. sutartyje po vyresniojo kunigaikščio Živinbuto įrašytomis dviem brolių poromis. Tai paaiškina, kodėl greta Živinbuto svarbią vietą užėmė dvi dar jaunų ir nesavarankiškų kunigaikščių poros. Jų reikšmingą vietą sutarties dalyvių sąrašė paaiškina jų tėvų išskirtinė vieta valstybėje. Tad geriausiai visą šią situaciją paaiškinanti prielaida būtų, kad jie buvo 1213–1214 m. Livonijoje žuvusių Lietuvos valdovų sūnūs. Atitinkamai tikėtiniausia valdančiosios giminės sudėties rekonstrukcija būtų tokia: to meto Lietuvos valdovas – vyresnysis kunigaikštis Živinbutas ir dviejų prieš 5–6 metus žuvusių jo brolių ir pirmtakų – Lielvardiščio ir Stekšio – sūnūs³³. Ilgiau valdęs Lielvardiškis galėjo būti Mindaugo ir Dausprungo tėvas: tai atitiktų Eiliiuotosios Livonijos kronikos pateiktą Mindaugo tėvo charakteristiką – „didelis karalius“ (ar „didysis kunigaikštis“, *kunic gros*), kurio laikais nebuvo galima rasti jam lygaus³⁴. Stekšiui tokiu atveju liktų Daujoto ir Viligailos tėvo vaidmuo.

Visi 1219 m. sutartyje minimi valdančiosios giminės kunigaikščiai, išskyrus, žinoma, Mindaugą, yra žinomi tik iš šios sutarties atpasakojimo (čia nenagrinėsiu Živinbuto vardo pasirodymo XVI a. Lietuvos metraščių legendinėje dalyje problemos). Tai gerokai ap sunkina jų vaidmens Lietuvos valstybėje apibūdinimą. Net E. Gudavičius

³⁰ PASZKIEWICZ, Henryk. *Jagiellonowie a Moskwa*, s. 52.

³¹ *Indriška hronika = Heinrici Chronicon*, p. 184–186 (XVII, 5–6); BARANAUSKAS, Tomas. *Lietuvos valstybės ištakos*. Vilnius: Vaga, 2000, p. 183–184.

³² GUDAVIČIUS, Edvardas. Dėl lietuvių žemių konfederacijos susidarymo laiko. *Istorija*, 1984, t. 24, p. 24–27; GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 142; БРЕДИС, Михаил; ТЯНИНА, Елена. Даугерутис – первый король Литвы? *Центр балтистики Филологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова*, [2011]. Prieiga per internetą: <<http://www.philol.msu.ru/~baltistika/useful>>. Taip pat žr. sk. „Первый король Литвы“ кнуге: БРЕДИС, Михаил; ТЯНИНА, Елена. *Орден меченосцев против Руси. Первый германский поход на Восток*. Москва: Издательство Алгоритм, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.a-nevsky.ru/library/orden-mechenoscev-protiv-rusi-perviy-germanskiy-pohod-na-vostok20.html>>.

³³ BARANAUSKAS, Tomas. *Lietuvos valstybės ištakos*, p. 184–185, 188.

³⁴ *Livländische Reimchronik mit Anmerkungen, Namenverzeichniss und Glossar*, herausgegeben von L. Meyer. Paderborn, 1876, S. 146 (eil. 6383–6385).

savo „Bandyme lokalizuoti XIII a. lietuvių kunigaikščių valdas“ nerado nė vieno vietovardžio, atitinkančio Živinbuto, Dausprungo ar Mindaugo vardus.

Daujotui ir Viligailai E. Gudavičius, tiesa, pasiūlė keletą variantų, tačiau jie labai abejotini. Daujotui E. Gudavičius priskiria 3 ar 4 kaimus – Daujočius prie Giedraičių (Molėtų r.), Daujotiškę tarp Molėtų ir Inturkės (Molėtų r.), Daujotiškę į pietryčius nuo Strūnaičio (prie Baltarusijos sienos, Švenčionių r.) ir 1688 m. minimą Daujotiškį (*Dowiaciszki*) Nemenčinės klebonijoje³⁵ (jei tai nėra vienas iš jau paminėtų kaimų). Iš to sekė gan tiesmukiškai suformuluota išvada, kad „Daujoto žemės apėmė Giedraičių–Pabradės ruožą“³⁶. Šiai išvadai nesutrukdė autoriaus tik išnašoje kukliai pažymėtas faktas: „Su Daujoto vardo toponimais reikia elgtis ypach atsargiai, nes pats šis vardas buvo paplitęs, ir būta bajorų Daujotų valdų, pvz., Daujotavas prie Šiaulėnų.“³⁷

Su Daujoto broliu Viligaila E. Gudavičius bandė susieti tik Vilkeliškes prie Buivydiškių (Vilniaus r.)³⁸, tačiau tą sąsają reikia iš karto atmesti dėl lingvistinio netapatumo su Daujoto brolio vardu: visų pirma, labai abejotina, kad šis vietovardis apskritai yra asmenvardinės kilmės, o jei ir asmenvardinės, tai sietinas su pravardinės kilmės pavarde (Vilkas, Vilkelis), o ne senuoju dvikamieniu lietuvių vardu Viligaila.

Vėliau, plėtodamas Daujoto valdų „Giedraičių–Pabradės“ ruožę hipotezę, E. Gudavičius samprotavo: „Jei kuri šių vietovių nesusijusi su bajoriškėmis Daujotų pavardėmis, galima kalbėti apie ištisą arealą, esantį Deltuvos ir Lietuvos žemių kaimynystėje ar net įsiterpiančią į jas Neries dešinėsios pakrantės ruožą. Tai galėjo būti Lietuvos žemės aneksas, valdomas vyresniųjų kunigaikščių. Kai Daujoto nebebuvo gyvo, jo valdos galėjo tapti kitų kunigaikščių varžybų objektu.“³⁹ Istoriko svarstymai apie aneksus ir iš kelių skirtingų senujų žemių (Daltuvos, Nalšios) suformuotas Daujoto valdas vis dėlto atsitrenkia į išlygą – „jei kuri šių vietovių nesusijusi su bajoriškėmis Daujotų pavardėmis“. Net ir konstatavęs šią galimybę, E. Gudavičius stengėsi nedaryti iš jos išvadų, o padaryti jas vis dėlto derėtų.

Vien „Lietuvių pavardžių žodynas“ (paremtas daugiausia XX a. 4-ajame dešimtmetyje surinkta kartoteka) Lietuvoje žino 113 Daujoto ir 25 Daujočio pavardę turinčias šeimas⁴⁰. Lietuvoje ir etninėse lietuvių žemėse žinoma per 20 su Daujoto vardu susijusių gyvenviečių pavadinimų. Jos išsimėčiusios po visą Lietuvos teritoriją ir liudija didžiulį šio vardo populiarumą visose lietuvių gyventose žemėse. Mažojoje Lietuvoje, dabartinės Lenkijos Varmės-Mozūrijos vaivadijos Vengoževo pavieta esantys Daujotai

³⁵ GUDAVIČIUS, Edvardas. Bandymas lokalizuoti..., p. 70–71.

³⁶ *Ten pat*, p. 77.

³⁷ *Ten pat*, p. 78 (išn. 35).

³⁸ *Ten pat*, p. 74–75.

³⁹ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 153.

⁴⁰ *Lietuvių pavardžių žodynas*. Ats. red. A. Vanagas, aut.: Aleksandras Vanagas, Vitalija Maciejauskienė, Marytė Razmukaitė. Vilnius: Mokslas, 1985, t. 1, p. 471.

(lenk. *Dowiaty*, vok. *Dauiaten*) žinomi nuo 1565 m.⁴¹ Baltarusijos Breslaujos krašte yra Didieji ir Mažieji Daujotai (baltarus. *Даўяты*, rus. *Довьяты*, lenk. *Dowiaty*), o XIX a. čia būta šio vardo dvaro ir 3 kaimų⁴². Daujočių kaimai yra Rokiškio rajone (prie Pandėlio) ir Anykščių rajone (prie Svėdasų), Daujotiškės – Prienų rajone (ties riba su Alytaus rajonu, dalis kaimo priklausė ir šiam rajonui). Daugiausia su Daujoto vardu susijusių vietovardžių yra Žemaitijoje. Iš jos kilusi ir nuo XV a. žinoma Grifo herbo bajorų Daujotų-Vilaičių giminė. Nuo 1699 m. jie valdė dvarą, pavadintą Daujotava, arba Daujotais, Daujočiais (dabar – Polekėlė, Radviliškio r.). Tačiau, be šios giminės, Lietuvoje žinomi ir Habdanko bei Liubičo herbų Daujotai⁴³. Smulkių bajorų Daujotaičių-Daujotų giminė XVI–XVIII a. gyveno ir Kauno paviete⁴⁴. Vis dėlto ne vien su bajorų Daujotų giminėmis gali būti siejami Daujotų vietovardžiai. Populiarus šis vardas buvo ir tarp valstiečių, pavyzdžiui, vien 1537–1538 m. Žemaitijos valsčių surašymo duomenimis, valstiečių Daujotaičių (*Довятович*) gyventa Rietavo, Šiauduvos, Josvainių ir Pajūrio valsčiuose⁴⁵.

Šiame kontekste neatrodo prasminga iš didžiulio Daujotų vietovardžių masyvo selektyviai išrinkti XIII a. Daujotui neva tinkamus 4 vietovardžius ir samprotauti apie jo ekspansiją į pietų Nalšią ir Deltuvą, juo labiau kad mūsų šaltinis su Nalšia ar Deltuva jo nesieja. Lygiai taip pat „sėkmingai“ galima būtų samprotauti apie Daujoto ekspansiją į Sūduvą (Prienų r. Daujotiškės ir Vengoževo pavieto Daujotai), Žiemgalą (Joniškio r. Daujočiai), Sėlą (Pandėlio ir Svėdasų Daujočiai), šiaurinę Nalšią (Breslaujos krašto Daujotai) ar Žemaitiją. Tad Daujoto, kaip neva Giedraičių kunigaikščio, hipotezę reikia atmesti kaip neturinčią minimalus pagrindus.

Niekuo negali mums padėti ir E. Gudavičiaus pasiūlyta Stekšio (Steksės) sąsaja su Stakais (Šalčininkų r.)⁴⁶. Šiai sąsajai trūksta net lingvistinio tapatumo. Stakų vietovė greičiausiai kilusi iš pavardės Stakas (Stakė, Stakis, Stakys), kuri savo ruožtu kildinama iš Stacho – lenkiško Stanislovo vardo trumpinio⁴⁷, arba gali būti slaviško vietovardžio

⁴¹ GÓRNOWICZ, Hubert. Rodowe nazwy miejscowe Mazur i Warmii. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1965, nr. 2, s. 218.

⁴² *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Filipa Sulimirskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego. Warszawa, 1881, t. 2, s. 135.

⁴³ BONIECKI, Adam. *Herbarz polski*. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff, 1902, cz. 1, t. 5, s. 1–3; KVIKLYS, Bronius. *Mūsų Lietuva: krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1966, t. 3, p. 107.

⁴⁴ ŁOWMIAŃSKI, Henryk. *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*. Wilno: Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1931, t. 1, s. 340–344.

⁴⁵ MACKAVIČIUS, Andrius. *Žemaitijos valsčių surašymas 1537–1538 m.*, parengė Konstantinas Jablonskis. Vilnius: LII leidykla, 2003, p. 108, 120, 127, 172, 290, 301, 308, 355, 356.

⁴⁶ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Miestų atsiradimas Lietuvoje*. Vilnius: Mokslas, 1991, p. 54–55; GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 140.

⁴⁷ *Lietuvių pavardžių žodynas*. Ats. red. A. Vanagas, aut.: Aleksandras Vanagas, Vitalija Maciejauskienė, Marytė Razmukaitė. Vilnius: Mokslas, 1989, t. 2, p. 790, 794.

Stoki variantas (taip lenkiškai kaimas vadintas XIX a.)⁴⁸. Formaliai Stekšio vardą galėtų atitikti nebent Stakšeliai prie Linkuvos (Pakruojo r.), bet ši lokalizacija netinka jau vien dėl to, kad XIII a. tai – žiemgalių teritorija.

Nors ir neradęs su Dausprungu susijusių vietovardžių, pastarojo valdas E. Gudavičius pabandė lokalizuoti pagal tikėtiną jo sūnų – Mindaugo brolių Tautvilo ir Gedvydo – vardus atitinkančius vietovardžius. Tokių jis galimai pirminių jų valdų plote rado du: 1531 m. paminėtą Tautviltavą (*Tawthwyltowo*) Karmėlavos klebonijoje ir nuo 1597 m. žinomus Gedvydžius prie Vilniaus (dabar – Gedvydžių gatvė Vilniuje)⁴⁹. Iš to E. Gudavičius sukūrė visą istoriją apie tai, kad Vilnius neva neįėjo į pirminį Mindaugo domeną, o buvo atimtas iš Tautvilo ir Gedvydo Dausprungaičių⁵⁰. Tautviltava – tai Kauno pavieto bajorkaimis, minimas ir 1567 m. surašyme. Tuo metu čia gyveno bajorų Davalgavičių giminė. 1589 m. minima Davalgavičių vietovė Tautvilų lauke⁵¹. 1775 m. dar minimas Davalgavičių kaimas (lenk. *Dowołgowicze*)⁵², vėliau vadintas Davalgonimis (dabar – Davalgonių gatvė Ramučiuose prie Kauno). Tad šiam kaimui vardą davęs Tautvilas, matyt, bus buvęs XV–XVI a. bajoras ar laisvos lauko bendruomenės narys. Šis kaimas ar laukas bet kuriuo atveju nebuvo kokio nors kunigaikščio nuosavybė ir negalėjo būti pavadintas jo vardu. Tas pats pasakytina ir apie Vilniaus Gedvydžius, kurie dar XIX a. duomenimis buvo bajoriškasis užsienis su dviem karčėmomis⁵³. Tad iš tokių vietovardžių išvedami samprotavimai apie Dausprungo domeną taip pat yra nepatikimi.

Mindaugo domeną E. Gudavičius bandė lokalizuoti pietinėje Lietuvos žemės (Nemuno – Neries tarpupio) dalyje pagal jo sūnaus Repeikio (anot jo – Rupeikio) vardą atitinkantį vietovardį – Repeikius (baltarus. *Paneŭki*, rus. *Peneŭku*, anot E. Gudavičiaus – Rupeikiai) prie Lydos (Ditvos apyl.), taip pat nurodydamas ir galimai su kitu jo sūnaus Ruklio vardu susijusių „toponimų masyvą“ prie Neries kairiojo kranto⁵⁴. Iš tiesų ši „masyvą“ dabar sudaro tik Ruklos miestelis (Jonavos r.), esantis prie Ruklės upelio. XX a. I pus. čia buvo išskiriamos kelios gyvenvietės, vėliau sujungtos į dabartinę miestelį: Ruklos dvaras ir viensėdis, Rukliaukos (Ruklinės) viensėdis ir Viršutinės (Aukštutinės) Ruklos kaimas, taip pat tarp Aukštutinės Ruklos kaimo ir Ruklos dvaro

⁴⁸ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego, według planu Filipa Sulimirskiego. Warszawa, 1890, t. 11, s. 358.

⁴⁹ GUDAVIČIUS, Edvardas. Bandymas lokalizuoti..., p. 72–73, 77; GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 140.

⁵⁰ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 141–142; GUDAVIČIUS, Edvardas. *Miestų atsiradimas Lietuvoje*, p. 52–53.

⁵¹ Kauno žemės teismo 1588–1590 metų aktų knyga. *Vilniaus universiteto biblioteka*, fondas Nr. 7, l. 665r-666r (p. 1329–1331). Prieiga per internetą: <https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/islandora/object/ldk-tk%3AVUB01_000577789#01329>.

⁵² ŁOWMIAŃSKI, Henryk. *Studia nad początkami...*, t. 1, s. 345–347.

⁵³ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 2, s. 547.

⁵⁴ GUDAVIČIUS, Edvardas. Bandymas lokalizuoti..., p. 72–73, 76; GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 142.

įsiterpęs Baltrakių kaimas⁵⁵. Rukliui E. Gudavičius priskyre ir Ruklabalio (Rukliabalio) viensėdį, 1923 m. buvusį prie Onušio (dabar ten yra tik Ruklabalio miškas), kuris nuo Ruklos nutolęs daugiau kaip 60 km į pietryčius ir prie Neries kranto „masyvo“ geografiškai nepritampa. Dėl jo jis pareiškė spėjimą, kad jį galima laikyti „pradine Ruklio valda“⁵⁶. Bet kuriuo atveju, laikydamasis savo susikurtos versijos, kad Dausprungo valdos buvo palei Nerį, E. Gudavičius manė, kad Ruklio vietovardžiai prie Neries pirminiam Mindaugo domeniui nepriklausė, o į Mindaugo rankas pateko jau išvijus Tautvilą ir Gedvydą.

Galima sutikti nebent su tuo, kad Mindaugas savo sūnums valdas galėjo paskirti bet kurioje savo valstybės vietoje, tad jo domeno negalima lokalizuoti nei pagal Ruklio, nei pagal Repeikio vietovardžius, net jeigu jie tikrai būtų susiję su Mindaugo sūnumis. Visgi galimas ir kitoks su Rukliu siejamų vietovardžių kilmės aiškinimas, kadangi jie susiję su hidronimais. Aleksandras Vanagas per Ruklą tekančią Ruklelę (Ruklenka) rekonstruoja į ankstesnę Ruklą, iš kurios kilęs kaimo pavadinimas, ir gretina su Rukluonės upeliu prie Girkalnio (Raseinių r.) ir Rukliabalės raistu prie Onušio, siedamas juos su žodžiais, reiškiančiais raukšles (ruklė – „susiraukšlėjusi moteris“, rukšia – „raušk-lė; klostė; susiraukšlėjęs žmogus; nelygumas“)⁵⁷ – tai gali sietis su vandens paviršiaus bangavimu, nelygumais. Tad asmenvardinės kilmės vietovardžių čia gali ir nebūti.

Papildomu argumentu lokalizuoti Mindaugo žemes tapo 1252 m. Haličo-Volynės metraštyje neva minima iš Gardino pulta „Mindaugo tėvonija“⁵⁸. Metraštyje iš tiesų minimi karo veiksmai tarp Haličo-Volynės kunigaikščių ir Mindaugo Lietuvos, kurie susidėjo iš kelių antpuolių, iš kurių vienas buvo prieš Gardiną, kitas – prieš „jų pilį“ ir „jų šalies jų tėvoniją“ (*посласта... на грады их[ъ], и плениша всю страну их[ъ]*). Mindaugas nuo pastarojo antpuolio gynėsi, pasiuntęs sūnų (turbūt Vaišalgą) kariauti prie Tureisko (prie Nemuno, į pietryčius nuo Gardino)⁵⁹, tad veiksmas vyko bent iš dalies už etninės Lietuvos ribų ar pačiame pietiniame jos pakraštyje. „Jų“ pilis ir „jų šalies tėvonija“ minima kontekste, kuriame kalbama apie lietuvius apskritai, tad reikia suprasti, kad kalbama apie lietuvių tėvynę ir šalį, o ne konkrečiai apie Mindaugo tėvonines valdas, nors, žinoma, Mindaugas šią teritoriją valdė kaip Lietuvos valdovas. Ką nors iš to spręsti apie pirmines Mindaugo valdas, jo turėtas iki tampant visos Lietuvos valdovu, negalima.

Galima tad konstatuoti, kad vietovardinės Lietuvos „vyresniųjų“ kunigaikščių valdų lokalizacijos nedavė jokio bent kiek patikimesnio rezultato ir negali būti pagrindu bet kokioms 1219 m. Lietuvos kunigaikščių valdų rekonstrukcijoms.

⁵⁵ Lietuvos apgyventos vietos: pirmojo visuotinojo Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys. Kaunas, 1925, p. 408–409; XX a. 4 deš. topografinis žemėlapis (1506 lap.: Jonava).

⁵⁶ GUDAVIČIUS, Edvardas. Bandytas lokalizuoti..., p. 78 (išn. 34).

⁵⁷ VANAGAS, Aleksandras. *Lietuvių hidronimų žodynas*. Vilnius, 1981, p. 283–284.

⁵⁸ Гудавичюс, Э. «Литва Миндовга», *Проблемы этногенеза и этнической истории балтов: сборник статей*. Вильнюс: Мокслас, 1985, с. 224; GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 141.

⁵⁹ *Monumenta Poloniae Historica. Nova Series. T. XVI: Chronica Galiciano-Voliniana*, p. 329.

Tačiau reikia atkreipti dėmesį į XVI a. Lietuvos metraščių legendinėje dalyje pateiktą kunigaikščių Alšėniškių giminės genealogiją ir teiginį, kad jų protėvis buvęs kunigaikštis Mindaugas.

Genealoginiai duomenys apie kunigaikščių Alšėniškių protėvį Mindaugą pateikti kiek prieštaringai: 1) teigiama, kad giminės pradininkas buvęs didžiojo kunigaikščio Romano sūnus kunigaikštis Alšys, iš pradžių įsikūręs Rokantiškėse prie Vilniaus, o paskui – Alšėnuose⁶⁰; 2) taip pat nurodoma, kad to Alšio sūnus buvęs Algimantas (tik Bychoveco kronikoje – Mindaugas)⁶¹; 3) teigiama, kad Alšėnų didysis kunigaikštis, Mindaugo sūnus Algimantas Gedimino buvo paskirtas valdyti Kijevą (tik Jevreinovo nuoraše jis – Alšio sūnus)⁶².

Tad šiuose kiek supainiotuose duomenyse, kuriuos taisyti knietėjo jau XVI a. perrašinėtojams, Algimantas pasirodo tai kaip Alšio, tai kaip Mindaugo sūnus. Iš to galima suprasti, kad Alšys buvo tapatus Mindaugui (pirmasis vardas toponiminės kilmės – galbūt toponiminis prievardis ar toponiminis vardo pakaitalas legendinėje tradicijoje).

Mindaugas Alšėniškis metraštyje niekaip nesiejamas su Lietuvos valdovu Mindaugu (kuris Lietuvos metraščiams, išskyrus Bychoveco kroniką, šiuo vardu išvis nežinomas), tačiau reikia neužmiršti, kad tai – tik giminės legenda, kurioje galėjo būti išsaugoti protėvių vardai, bet užmirštas platesnis istorinis kontekstas. Tai, kad Mindaugas čia nesusietas su Lietuvos valdovo statusu, kaip tik gali rodyti kunigaikščių Alšėniškių atminties apie Mindaugą autentiškumą: sąsaja su juo atsirado dėl giminės tradicijoje išsaugoto vardo, o ne iš noro susieti save su Lietuvos valdovų gimine.

Reikia taip pat pastebėti, kad legendoje Alšys laikomas didžiojo kunigaikščio Narimanto ir Utenos kunigaikščio Daumanto broliu ir amžininku, o legendoje apie Narimanto ir Daumanto konfliktą dėl žmonos atsispindėjo reali Mindaugo ir Daumanto konflikto istorija (tik žmonos grobėju čia padarytas Daumantas, kuris, tiesa, vėliau iš tiesų tapo kunigaikščio Girdenio žmonos grobiku)⁶³. Tad nors čia daug kas supainiota, Alšys matomas kaip Mindaugo laikų veikėjas. Be abejo, XVI a. metraštininkui buvo per sunki užduotis teisingai su istorinėmis asmenybėmis sutapatinti legendose supainiotais ir įvairuojančiais vardais veikiančius veikėjus, todėl istorinio Mindaugo atspindžius regime keliuose legendiniuose kunigaikščiuose. Bet šiuo atveju

⁶⁰ Летопись Археологического общества. *Полное собрание русских летописей*. Москва: Наука, 1980, т. 35, с. 93; Летопись Красинского. *Теп пат*, с. 132; Летопись Рачинского. *Теп пат*, с. 150; Ольшевская летопись. *Теп пат*, с. 177; Румянцевская летопись. *Теп пат*, с. 198; Евреиновская летопись. *Теп пат*, с. 218–219; Хроника Быховца. *Полное собрание русских летописей*. Москва: Наука, 1975, т. 32, с. 134–135.

⁶¹ Летопись Археологического общества, с. 94; Летопись Рачинского, с. 151; Ольшевская летопись, с. 178; Румянцевская летопись, с. 199; Евреиновская летопись, с. 220; Хроника Быховца, с. 136.

⁶² Летопись Археологического общества, с. 96; Летопись Рачинского, с. 153; Ольшевская летопись, с. 180; Румянцевская летопись, с. 200; Евреиновская летопись, с. 221; Хроника Быховца, с. 137.

⁶³ Летопись Археологического общества, с. 93–94; Летопись Рачинского, с. 150; Ольшевская летопись, с. 178; Румянцевская летопись, с. 198; Евреиновская летопись, с. 219; Хроника Быховца, с. 135.

svarbu, kad Alšys, kaip ir istorinis Mindaugas, konfliktuoja su Daumantu (legendinio Narimanto talkininko vaidmenyje). Tai Alšio ir Mindaugo tapatumo versija, kylanti iš antros ir trečios metraščių genealoginės žinutės apie Alšėniškius sugretinimo, tik patvirtina. Kartu patvirtinamas ir šio legendinio Mindaugo Alšėniškio ir Lietuvos valdovo Mindaugo tapatumas.

Tad iš šios Alšėniškių istorinės tradicijos patikimiau nei iš vietovardžių galime spręsti, jog Mindaugo tėvoninės valdos galėjo būti susijusios su Alšėnais ir Rokantiškėmis. Beje, abiejose vietose yra žinomi XIII a. piliakalniai.

Sprendžiant iš archeologinių duomenų, stambiausias XIII a. gynybinis kompleksas Lietuvos žemėje siaurąja prasme buvo Alšėnų (Galšios) piliakalnis. Piliakalnio aikštė – 70x80 m, iš šiaurės ir šiaurės vakarų juosiamą iki 2 m aukščio pylimo. Kultūrinis sluoksnis nuo 40 cm iki 1,5 m. Į vakarus šiaurės rytus nuo piliakalnio – 1 hektaro papėdės gyvenvietė. Piliakalnis tyrinėtas, jame rasta ginklų, papuošalų, darbo įrankių, datuojamų XII–XIV a.⁶⁴

Rokantiškių kompleksą sudaro du piliakalniai, nutolę vienas nuo kito 2,5 km atstumu: Rokantiškių ir Pūčkorių. Abu galėjo būti naudojami XIII a., turi ovalias 28x25 ir 28x20 dydžio aikšteles, pylimus viename aikštelės krašte ir šlaituose sustiprinti terasomis⁶⁵. Tai – gana panašūs kunigaikštiško dvaro tipo piliakalniai⁶⁶.

Apibendrinat galima daryti išvadą, kad Alšėniškių genealoginėje legendoje išsaugota informacija apie Mindaugo tėvonines valdas Alšėnuose ir Rokantiškėse yra tikėtina ir jai neprieštaruja archeologiniai duomenys.

Įdomu taip pat pastebėti, kad beveik pusiaukelėje tarp Rokantiškių ir Alšėnų yra Mindaugo vardą primenantis vietovardis – Mindėnai (lenk. *Mindziany*, rus. *Миндяны*, baltarus. *Міндзяны*, Astravo r., Baltarusija)⁶⁷.

Atsižvelgta ir į legendos informaciją, kad į Alšėnus Mindaugas atėjo iš Rokantiškių. Tai galima sieti su 1219 m. sutartyje fiksuojama jo, kaip jaunesniojo Dausprungo brolio, pozicija arba su jų abiejų antraeile padėtimi Živinbuto atžvilgiu. Archeologiniu požiūriu Rokantiškių piliakalnis (ar Rokantiškių ir Pūčkorių piliakalnių kompleksas) yra menkesnis už tokį stambų centrą kaip Alšėnų piliakalnis. Tad 1219 m. Mindaugas galėjo valdyti Rokantiškės, o vėliau, po Dausprungo ar Živinbuto mirties, persikelti į Alšėnus.

Išskirtinis Alšėnų piliakalnio dydis ir reikšmė leidžia spėti jį buvus svarbiausiu XIII a. Lietuvos žemės politiniu centru. Tad labiausiai tikėtina, kad 1219 m. Alšėnai

⁶⁴ ЗВЕРУГО, Ярослав Генрихович. *Верхнее Понеманье в IX–XIII вв.* Минск: Наука і тэхніка, 1989, с. 59–61.

⁶⁵ *Lietuvos piliakalniai: atlasas.* Sudarytojai Zenonas Baubonis, Gintautas Zabiela, piliakalnių aprašai Gintauto Zabielos, Vilnius: LR Krašto apsaugos ministerija, 2005, t. 3, p. 338–341.

⁶⁶ Plg.: BARANAUSKAS, Tomas; ZABIELA, Gintautas. Mindaugo dvaras Latava. *Lietuvos istorijos metraščių. 1997 metai.* Vilnius, 1998, p. 26–29.

⁶⁷ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich.* Pod red. Filipa Sulimirskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego. Warszawa, 1885, t. 6, s. 445.

buvo vyriausiojo kunigaikščio Živinbuto rezidencija, o Mindaugui ši pilis atiteko tik tapus Lietuvos valdovu.

Žemaičių kunigaikščiai

1219 m. sutartyje žemaičių kunigaikščiais aiškiai įvardyti du – Girdvilas (Erdvilas) ir Vykintas. Po jų seka dvi giminės – Ruškaičiai (Ruškavičiai) ir Bulaičiai (Bulevičiai), kurios irgi laikytinos žemaičių kunigaikščių pogrupiais, taigi, irgi priskirtinos žemaičių kunigaikščiams⁶⁸, nors istoriografijoje neretai traktuojamos ir kaip savarankiškos grupės. Tokiu atveju 1219 m. sutartyje minima net 11 žemaičių kunigaikščių ir kunigaikštienė (2 „vyresnieji“ kunigaikščiai, 6 Ruškaičiai ir 3 Bulaičiai).

Geriausiai iš šių kunigaikščių žinomas Vykintas – aktyvus 1249–1252 m. kovų prieš Mindaugą dalyvis ir koalicijos prieš Mindaugą organizatorius⁶⁹. Vykinto valdų lokalizacija paprastai sukasi apie Haličo-Volynės metraštyje minimos jo pilies *Tvirement* (Chlebnikovo nuoraše: *Твирементъ*, Ipatijaus nuoraše: *Твирементъ*, Jermolajevio nuoraše: *ТворименѠ*), kurią 1251 m. puolė Mindaugas⁷⁰, lokalizacijos problemą. Labiausiai istoriografijoje išplitusi dar Julijušo Liatkovskio (Juliusz Latkowski) pasiūlyta versija sieja ją su Tverais (Rietavo savivaldybė)⁷¹.

Vien iš Tviremento pilies sutapatavimo su Tverais Stanislavas Zajončkovskis (Stanisław Zajączkowski), 1219 m. sąraše pripažinęs tik 2 žemaičių kunigaikščius, padarė toli siekiančias išvadas: esą Vykintas valdęs pietvakarinę Žemaitijos dalį, o Erdvilui, vadinas, lieka šiaurės rytų dalis⁷².

E. Gudavičius su Vykinto vardu susijusių vietovardžių faktiškai nerado, išskyrus Vigantiškius prie Gadūnavo (Telšių r.). Šią sąsają jis iš pradžių paskelbė „gana tikėtina“⁷³, bet vėliau pats pripažino, kad Vygantas, kaip Vykinto vardo variantas, „nelabai tikėtinas“⁷⁴. Pritariant pastarajai išvadai, reikia pridurti, kad minimas vietovardis geografiškai yra kuršių Ceklio žemėje, tad kalbėti apie kokias nors jo sąsajas su Vykintu dar ir dėl to nėra galimybių.

Dar neįtikinamiau atrodo to paties istoriko bandymas Vykinto valdas susieti su Tautvilo ir Gedvydo vardus atitinkančiais vietovardžiais Žemaitijoje, motyvuojant tai

⁶⁸ BARANAUSKAS, Tomas. 1219 m. taikos sutartis..., p. 20–21.

⁶⁹ *Monumenta Poloniae Historica. Nova Series. T. XVI: Chronica Galiciano-Voliniana*, p. 315–326.

⁷⁰ *Ten pat*, p. 325.

⁷¹ LATKOWSKI, Juliusz. *Mendog król Litewski*. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1892, s. 48; ŁOWMIAŃSKI, Henryk. *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*. Wilno: Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1932, t. 2, s. 347; GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 172–173.

⁷² ZAJĄCZKOWSKI, Stanisław. *Studia nad dziejami Zmudzi wieku XIII*. Lwów: Nakład wydawnictw naukowych, 1925, s. 48–49.

⁷³ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Bandymas...*, p. 76.

⁷⁴ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 173.

tuo, kad Mindaugo brolių Tautvilas ir Gedvydas vidaus karo metu buvo prisiglaudę pas Vykintą⁷⁵. Šio „prisiglaudimo“ epizodas šių kunigaikščių gyvenime buvo trumpas (1250/1251–1252 m.) ir nulemtas vidaus karo veiksmų. Neįtikėtina, kad Vykinto valdose jie tuo metu būtų dar ir išplėtoję ištisą ūkį, kurio palikimas būtų jų vardais pavadinti kaimai (juo labiau kad tokių valdų pėdsakų jie nepaliko savo tėvonijoje, o ir pats Vykintas nepaliko savo vardu pavadintų kaimų).

Keistai atrodo ir pats su Tautvilu ir Gedvydu siejamų vietovardžių sąrašas bei geografinis jo apibūdinimas E. Gudavičiaus tekstuose. Į jį įtraukiami Gedvydai prie Veiviržėnų (Klaipėdos r.) ir Betygalos (Raseinių r.), Gedvydžiai prie Šakynos (Šiaulių r.)⁷⁶, Tautvilai prie Laukuvos (Šilalės r.), Tautviliškių dvaras (*Товтвилишки* 1594 m., Beržėnų valsčiuje prie Dubysos, t. y. maždaug tarp Bazilionų ir Bubių), Tautviliškių žemė (*грунтъ Товтвилишки* 1596 m., Pajūrio valsčiuje), pieva Tautviliškė (*стыножатъ Товтвилишкия* 1589 ir 1599 m., Ganyprovos dvare, Kražių valsčiuje, dab. Kelmės r.), Tautviliškės 1619 m. Šiaulėnų dvare (*Towtwyliszki* 1619 m.), Tautviliškių miškelis Patumšių valsčiuje (1640 m.)⁷⁷. Čia dar praleistas Tautviliškių kaimas, 1597 m. paminėtas Vilkijos valsčiuje⁷⁸. Nors apeliuodamas į šiuos vietovardžius E. Gudavičius teigė, kad jie neva „puslankiu supa Laukuva“⁷⁹ ar išsidėsto „vos ne apskritimu apie Tverų tašką“⁸⁰, su Laukuva (ir netolimais Tverais) geografiškai susijęs tik vienas Tautvilų kaimas, o kiti vietovardžiai išsimėtę po visą Žemaitiją, ir tai daro visiškai nerealistišku bandymą sieti juos su XIII a. vidurio Tautvilu ir Gedvydu (nebent įsivaizduotume juos įsitvirtinusius ir savo ūkinį tinklą sukūrusius ne tik Vykinto ir jo sąjungininkų valdose, t. y. juos rėmusioje pusėje Žemaitijos, bet ir visoje Žemaitijoje).

Tad atmetus šias nerealistiškas vietovardines teorijas, mums lieka tik vienas realus vietovardis – Vykinto pilis *Tvirement*. J. Liatkovskio drąsiai ir lengvabūdiškai paleistą jo sutapatinimą su Tverais⁸¹ pasigavo ir pakartojo ne vienas istorikas, bet nuo to šių dviejų vietovardžių panašumas nepadidėjo. Jeigu pakaktų tik tokio panašumo, galėtume teigti, kad Tverai, Tverėčius, Tverijoniškė, Tvirai ir pan. lingvistiniu požiūriu yra vienas ir tas pats vietovardis, nors taip, žinoma, nėra. Į Tverų ir Tviremento netapatumą buvo atkreipęs dėmesį Romas Batūra⁸², nors jo paties siūlomas *Tvirement* sutapatinimas su Kražiais (tapatinamais su Papilių piliakalniu ir XVI a. Ganyprovos dvare minima Tvertinų vietoje) taip pat neišlaiko kritikos, nes reikalauja paneigti pačio tokio vietovardžio

⁷⁵ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Bandydas...*, p. 76; GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 173.

⁷⁶ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Bandydas...*, p. 70–71.

⁷⁷ *Ten pat*, p. 70–75.

⁷⁸ СПРОГИС, Иван Яковлевич. *Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столетия, составленный по 40 актовымъ книгамъ Руссiеискаго земскаго суда*. Вильна: Типографія И. Я. Яловцера, 1888, с. 310.

⁷⁹ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Bandydas...*, p. 76.

⁸⁰ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 173.

⁸¹ LATKOWSKI, Juliusz. *Mendog król Litewski*, s. 48.

⁸² BATŪRA, Romas. Kur ieškoti XIII a. vidurio „Tviremet“. *Kraštotyra*. Vilnius, 1964, p. 116–130.

egzistavimą⁸³ (Kražiai – XIII a. vidurio pavadinimas⁸⁴). Vietovardis *Tvirement* vis dėlto turi akivaizdžią paralelę tarp lietuviškų asmenvardžių – Tvirimantas (Tvirmantas)⁸⁵. Tad manytina, kad pilies pavadinimas yra asmenvardinės kilmės. Tačiau po 1251 m. toks vietovardis niekada nebebuvo paminėtas ir šiuo metu nėra žinomas. Tikėtina, kad asmenvardžiu, galbūt pilies įkūrėjo (Vykinto tėvo, protėvio ar sąjungininko) vardu pavadinta pilis vėliau, šiam asmeniui nuėjus užmarštin, tiesiog pakeitė savo vardą ar buvo sugriauta ir nebeatstatyta.

Atmetus visus nepatikimus vietovardžius (siejamus su Tautvilu ir Gedvydu, taip pat Tverus), apie Vykinto valdas lieka galimybė svarstyti tik gilinantis į netiesiogines šaltinių užuominas. Pirma, žinome, kad Vykintą ir Tautvilą vidaus karo metu rėmė tik pusė Žemaitijos, ir ta pusė turėjo gerą susisiekimą su Livonijos kryžiuočiais: su jais Vykintas veda derybas, iš jų pabėgęs Tautvilas greitai patenka į Vykinto valdas, kur buvo palikęs savo kariuomenę, ir puola Mindaugo pilį Vorutą⁸⁶. Visa tai leidžia galvoti apie šiaurinę Žemaitiją, kaip labiau tikėtiną Vykinto valdą. Antra, Vykintui derantis su Livonijos kryžiuočiais, šie jam prikiša, kad anksčiau jis daug jų brolių pražudė⁸⁷. Iš to istoriografijoje dažnai išvedama hipotezė, kad Vykintas vadovavo Saulės mūšiu (1236 m.)⁸⁸. Pridurkime: nebūtinai vadovavo visai kariuomenei, bet galbūt Žemaitijos ar savo Žemaitijos dalies pulkams. Tai irgi suponuotų, kad Vykintas galėjo valdyti šiaurinę Žemaitiją, gal net konkrečiai šiaurinę žemę. Trečia, Mindaugas 1253 m. už pagalbą Livonijos kryžiuočiams užrašė Raseinių, Ariogalos, Betygalos, Kražių, Laukuvos ir kitas žemes⁸⁹. Už realią ir labai reikalingą paramą Mindaugas turėjo atsilyginti savo realiai kontroliuojamomis žemėmis, taigi, ta Žemaitijos puse, kurią valdė jo šalininkai, nes atlygio klausimas buvo preliminarai sutartas dar 1251 m.⁹⁰, kai Mindaugas kontroliavo tik savo šalininkų žemes. Iki 1253 m. užvaldęs ir Vykinto bei jo šalininkų valdytą Žemaitiją, Mindaugas ją turėjo perimti į savo tiesioginę valdžią ir tuo metu jau neturėjo pagrindo keisti savo ankstesnio pažado kryžiuočiams: tiesiogiai valdomą Žemaitijos dalį jam buvo net parankiau pasilaikyti savo rankose nei tą, kurią valdė

⁸³ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 172–173.

⁸⁴ *Міндаў кароль Літвіі у дакумэнтах і сьведчаньнях* = *Mindowe rex Lithowiae in litteris et testimoniis*, укладаньне, падрыхтоўка да выданьня, переклад Алеся Жлуткі. Менск: «Тэхналогія», 2005, с. 24–25.

⁸⁵ Šis asmenvardis (Твирмунътъ) žinomas Žemaitijoje XV a. viduryje: *Lietuvos metrika. Knyga Nr. 3 (1440–1498). Užrašytų knyga 3 = Lithuanian Metrica. Book of inscriptions 3 (1440–1498) = Литовская Метрика. Книга записей 3*. Parengė Lina Anužytė, Algirdas Baliulis. Vilnius: Žara, 1998, p. 66; ЛЮБАВСКИЙ, М. К. *Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно*. Изд. 2-ое. Москва: Московская художественная печатня, 1915, с. 110.

⁸⁶ *Monumenta Poloniae Historica. Nova Series. T. XVI: Chronica Galiciano-Voliniana*, p. 317–320, 323–324.

⁸⁷ *Ten pat*, p. 318.

⁸⁸ BARANAUSKAS, Tomas; ZABIELA, Gintautas. *Saulės mūšio pėdsakų paieškos*. Vilnius: Lietuvos archeologijos draugija, 2016, p. 28.

⁸⁹ *Міндаў кароль Літвіі у дакумэнтах і сьведчаньнях*, с. 24–25.

⁹⁰ *Livländische Reimchronik...*, S. 81 (eil. 3497–3499).

jo šalininkai. Ketvirta, kad kryžiuočiams buvo perleistos būtent Mindaugo šalininkų valdos, netiesiogiai rodo ir tose žemėse kilusio pasipriešinimo kryžiuočiams vado Almino siekis priversti Mindaugą susigrąžinti žemaičius į savo valdžią⁹¹. Visa tai irgi vestų prie minties, kad Vykintas valdė siaurinę Žemaitiją.

Apie Girdvilą (Erdvilą) ir jo valdas vietovardžiais grįsti E. Gudavičiaus samprotavimai yra ne mažiau neįtikinantys, kaip ir Vykinto atveju. Tiesa, šiuo atveju randami du tiesiogiai su Girdvilo vardu susiję vietovardžiai: Gerdvilai (prie Okainių, Kėdainių r.) ir Girdviliškės (*Gyrdwilischki* 1529 m., Šeduvos parapijoje)⁹². Anot E. Gudavičiaus, „šios vietovės galėjo būti pačiame Gerdvilo valdų rytiniame pakraštyje ir todėl jos ne tiek neigia, kiek galbūt kaip tik parodo, kad jis galėjo būti Ariogalos ar Betygalos žemių kunigaikštis“⁹³. Nesunku pastebėti, kad nurodytų vietovardžių lokalizacija ir istoriko postuluojuama Girdvilo valdų lokalizacija neturi nieko bendra. Šeduva ir Okainiai priklausė nuo XVI a. žinomam Upytės pavietui, kuris susidarė XIII a. Upytės žemės paveldo pagrindu, ir šios vietos net nesiriboja su Girdvilui priskiriama Ariogalos-Betygalos valda. Vadovaujantis šiais vietovardžiais Girdvilui galima skirti nebent tik Upytės žemę.

Tačiau ar Upytę galima sieti su Žemaitija, kurios kunigaikščių buvo Girdvilas? Tradicinis atsakymas būtų „ne“, tačiau XIII a. Žemaitijos rytinė riba galėjo skirtis nuo to, ką mes laikome tradicine Žemaitijos siena, nuo XIII a. pabaigos vedama Nevėžiu. Pirma, Nevėžio riba dalina į dvi dalis archeologinę Vidurio Lietuvos kapinynų kultūrą, taigi, ji laikytina vėlyvu naujadaru. Antra, XIV–XVIII a. Žemaitija dar apėmė dalį šios kultūros teritorijos, todėl tikėtina, kad visa ši kultūra anksčiau galėjo būti laikoma žemaitiška: Lietuvos valstybėje labiau tikėtinas Žemaitijos teritorijos siaurinimas valstybės centro naudai, o ne atvirksčiai. Trečia, dar Kazimieras Būga pagrįstai manė, kad žemaičių etnonimas pirmine reikšme reiškė ne ką kita, kaip Vidurio Lietuvos žemumos (Nevėžio baseino) gyventojus, nes kitaip būtų sunku paaiškinti žemaičių vardo etimologiją. Ketvirta, XVI a. istorinėje tradicijoje dar buvo prisimenama „vokiečių siena“, siekusi Šventosios upę (Vilkmėgės apylinkes), kuri gali sietis tik su Mindaugo 1259 m. užrašytos „visos Žemaitijos“ rytine riba⁹⁴. Visa tai leidžia teigti, jog Upytės žemės priklausomybė XIII amžiaus Žemaitijai – labai tikėtina, o kartu tikėtinas ir Girdvilo valdų lokalizavimas Upytėje. Upytės ir Šiaulių žemės (*terminos terrarum Opiten et Saulen*) 1254 m. minimos kaip pietinės Rytų Žiemgalos (Upmalės) kaimynės⁹⁵. Tai turėjo būti gana dideli teritoriniai dariniai. Jie to meto Žemaitijoje būtų vienos

⁹¹ *Ten pat*, p. 94–95 (eil. 4085–4118).

⁹² GUDAVIČIUS, Edvardas. *Bandydas...*, p. 70–71.

⁹³ *Ten pat*, p. 76.

⁹⁴ BARANAUSKAS, Tomas. *Lietuvos valstybės ištakos*, p. 125–131.

⁹⁵ Žiemgalos aktai = *Acta Semigalliae*. Parengė, vertė ir komentavo Tomas Baranauskas. Joniškis: Simkala, 2014, p. 12.

didžiausių žemių, o tai paaiškintų dominuojančią Girdvilo ir Vykinto padėtį žemaičių kunigaikščių 1219 m. sąrašė.

Ruškaičiai

Upytės žemės E. Gudavičius nepriskyrė Girdvilui, matyt, dėl to, kad joje tarėsi radęs kunigaikščių Ruškaičių valdas, taip pat nesiedamas Upytės su Žemaitija. Tačiau Ruškaičių lokalizacija Upytės žemėje – viena paradoksaliausių vietovardinių E. Gudavičiaus lokalizacijų. Ruškaičius Upytės kunigaikščiais jis paskelbė neradęs nė vieno tikro vietovardžio, kuris sietųsi su Ruškaičių vardais ir būtų Upytės žemės teritorijoje. Vieninteliai su Ruškaičiais neva susiję vietovardžiai siejami su Višliu – Velžys prie Panevėžio ir gal Velžiai prie Šeduvos, ir su Kiteniu – Gitėnai (Miežiškių sen., Panevėžio r.)⁹⁶. Lingvistiniu požiūriu pirmoji sąsaja stokoja minimalaus kalbinio panašumo, o antroji – abejotina dėl galimybės šį vardą rekonstruoti keliais būdais (be Gitenio, dar Kitenis, Kintenis, Gintenis). Visi kiti E. Gudavičiaus su Ruškaičiais siejami vietovardžiai yra gretimose Upytei žemėse – Sėloje, Žiemgaloje ir Žemaitijoje, o tai – itin plati „kaimynystė“, kuri į Upytę visai neorientuoja. Tad E. Gudavičius su Upyte nesusiejo Girdvilo, kurio vietovardžius Upytėje rado, bet su ja susiejo Ruškaičius, su kuriais susijusių vietovardžių Upytės žemėje nėra.

1219 m. sutartyje paminėti 6 kunigaikščiai Ruškaičiai (Ruškavičiai): Gintibutas (Gimbutas), Vanibutas (Vambutas), Butvydas (ar Butautas: *Бумовутъ*), Vyžeikis ir jo sūnus Višlis, Kitenis (ar Gitenis, Kintenis, Gintenis) ir, regis, našlė Plikienė (Plikosova)⁹⁷. Vėlesniuose šaltiniuose minimi dar du Ruškaičiai, nepaminėti 1219 m. sutartyje. Tai – 1244 m. Volynę puolęs karvedys Eisvinas Ruškaitis⁹⁸ (E. Gudavičius jį pavadino Vaišna; metraštyje – *Аишъвно*) ir 1255 m. į Volynę žygiavęs Mindaugo karvedys Sirvydas Ruškaitis⁹⁹. Iš šių Ruškaičių paminėjimų matosi, kad plati Ruškaičių giminė ir prieš, ir po vidaus karo nuosekliai tarnavo Mindaugui kaip jo karvedžiai.

E. Gudavičiaus nurodyti neva su Ruškaičiais susiję vietovardžiai Žiemgaloje nesvarstyti: nėra jokių požymių, kad Žiemgaloje XIII a. I pusėje būtų valdę kokie nors lietuvių kunigaikščiai.

Sėloje esantys vietovardžiai geriausiu atveju rodo tam tikrą Ruškaičių ekspansiją į sėlių žemes, kurios visai atmesti negalima, atsižvelgiant į tai, kad 1255 m. Mindaugas užrašė sėlių žemes Vokiečių ordinui¹⁰⁰, o tai rodo tam tikrą ankstesnę šių žemių priklausomybę Lietuvai. Tačiau jei tokia Ruškaičių ekspansija ir būtų buvusi (šią prielaidą, žinoma, reikia vertinti atsargiai), ją reikėtų sieti su Mindaugo, kaip Lietuvos valdovo,

⁹⁶ GUDAVIČIUS, Edvardas. Bandydas..., p. 72–75.

⁹⁷ *Monumenta Poloniae Historica. Nova Series. T. XVI: Chronica Galiciano-Voliniana*, p. 72.

⁹⁸ *Ten pat*, p. 264–265.

⁹⁹ *Ten pat*, p. 389.

¹⁰⁰ *Sėlos aktai = Acta Seloniae*. Parengė, vertė ir komentavo Tomas Baranauskas. Pasvalys: Pasvalio krašto muziejus – Joniškis: Simkala, 2015, p. 18–19; *Миндаў кароль Литовіі у дакумэнтах і сьведчаньнях*, с. 29.

veikla ar pačių Ruškaičių kariniu aktyvumu, o ne su Ruškaičių pirminėmis valdomis (ir konkrečiai su 1219 m. situacija). Ruškaičiai į šią teritoriją galėjo būti atkelti iš bet kur, nebūtinai iš kaimyninės Upytės, juo labiau kad jų ryšių su šia žeme, kaip minėta, nerodo net menki vietovardiniai argumentai.

Vieninteliai su Ruškaičiais galimai susiję vietovardžiai, kurie gali rodyti jų pirmines valdas, ieškotini Žemaitijoje, juo labiau kad vien iš 1219 m. sutarties teksto galima daryti prielaidą, kad Ruškaičiai yra Žemaičių kunigaikščių pogrupis. O tokių vietovardžių yra. Tai – su Vambutu siejami du Vembūtų (XIX a. lenkų k. *Wambuty*) kaimai Telšių rajone, Viešvėnų ir Varnių seniūnijose¹⁰¹ – pastarajame yra ir XIII a. piliakalnis¹⁰². Ten pat yra su giminės pradininku Ruškiu susiję vietovardžiai: ežeras Ruškis prie Tverų (prie Lopaičių piliakalnio, XIX a. vidurio topografiniame žemėlapyje – *Ружкисѿ*), Ruskiai prie Laukuvos (Šilalės r., XIX a. vidurio topografiniame žemėlapyje – *Руски*) ir Ruška prie Palentinio (Šilalės r., XIX a. vidurio topografiniame žemėlapyje – *Рушкальнисѿ*). Be to, į pietus nuo Kaltinėnų (irgi Šilalės r.) yra ir su pirmojo Ruškaičio Gimbuto vardu susiję Gimbūčiai (XIX a. dvaras, lenkų k. *Gimbuty*)¹⁰³, o tarp Kražių ir Kelmės (Kelmės r.) – Sirvydai (XIX a. lenkų k. *Syrwidy*)¹⁰⁴. Visa tai orientuoja Ruškaičių pradines valdas į Tverų–Laukuvos–Kražių kraštą, tikėtina – ir į platesnę pietų Žemaitijos zoną. Nors su Plikiene ir Plikiu galimai susiję vietovardžiai yra gana gausūs ir daugiaprasmiški, vis dėlto galima nurodyti Plikių kaimą į pietus nuo Ariogalos (5 km į pietus nuo Gėluvos piliakalnio, XIX a. vidurio topografiniame žemėlapyje – *Плики*).

Kadangi būtent Ruškaičių giminės atstovai ištikimai tarnavo Mindaugui, tikėtina, kad jie buvo svarbiausia jo atrama Žemaitijoje ir atstovavo tai pusei Žemaitijos, kurios vidaus karo metu Vykintui nepavyko patraukti į savo pusę. Tad būtent jų tėvonines žemes 1253 m. Mindaugas užrašė Vokiečių ordinui kaip atlygį už paramą vidaus kare. Ir būtent jie nepasidavė kryžiuočiams ir, nepaisant nepalankaus jiems Mindaugo sprendimo, siekė grįžti į Mindaugo Lietuvos sudėtį. Tai, kaip žinia, buvo programa, kurią išsakė pasipriešinimo kryžiuočiams vadu apie 1253–1255 m. tapęs Alminas. Tad tikėtina, kad jis taip pat buvo Ruškaitis ar su Ruškaičiais susigiminiavęs kunigaikštis.

¹⁰¹ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Bandymas...*, p. 74–76; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, według planu Filipa Sulimirskiego, nakładem Władysława Walewskiego. Warszawa, 1892, t. 12, s. 933.

¹⁰² *Lietuvos piliakalniai: atlasas*, t. 3, p. 138–139.

¹⁰³ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 2, s. 571; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, przy współdziałaniu Józefa Krzywickiego, według planu Filipa Sulimirskiego, nakładem Władysława Walewskiego. Warszawa, 1900, t. 15, cz. 1, s. 499.

¹⁰⁴ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 11, s. 750.

Bulaičiai

Bulaičiai – vienintelė 1219 m. sutarties dalyvių grupė, kurią pristatydamas Haličo-Volynės metraštinis įterpia žinutę apie tolesnį jų likimą: „...o štai Bulaičiai – Vismantas, jį gi nužudė Mindaugas ir jo žmoną paveržė, ir jo brolius išžudė – Gedvilą, Sprudeikį.“¹⁰⁵ Vismantas iš tiesų žuvo kovoje su Mindaugo kariuomene prie Vykinto Tvirimanto pilies apie 1252 m., kaip toliau pažymi tas pats metraštinis¹⁰⁶. Visa tai verčia Bulaičių valdų ieškoti kur nors greta Vykinto valdų – jos turėjo įeiti į tą pačią „pusę Žemaitijos“, kuri vėliau kare rėmė Vykintą. O tai savo ruožtu juos orientuoja į šiaurinę Žemaitijos dalį, kaip tai buvo aptarta, kalbant apie Vykinto valdas.

Bulaičius (Vismantą, Gedvilą ir Sprudeikį) E. Gudavičius bandė sieti su Šiauliais. Į Rytus nuo Šiaulių žinomi Vismantų ir Vismantėlių kaimai¹⁰⁷: Vismantai (drauge su 1988 m. panaikintu Vismantėlių kaimu¹⁰⁸) Pakruojo r. Rozalimo sen. (XIX a. Radviliškio valsčiuje, lenkų k. *Wismonty*) ir Vismantėliai Šiaulių r. Kairių sen. (XIX a. *Wismonty* Lygumų valsčiuje)¹⁰⁹. Jie taip pat gretinami su Kelmės rajone esančiais Gedvilų (prie Vaiguvo, XIX a. kaimas Kražių valsčiuje, lenkų k. *Giedwily*), Gedvilaičių (prie Pašiaušės, XIX a. 2 palivarkai, lenkų k. *Giedwiltajcie*)¹¹⁰, išnykusiu Gedviliškių dvaru Beržėnų valsčiuje (1578/1579 m. *Гедвилишки*) ir Gedviliškės tarnyba Karklėnų valsčiuje (1598 m. *Гедвилишке, урочище – служба людей*)¹¹¹ bei Bulėnų kaimu Šiaulių rajone (prie Bubių, XIX a. lenk. *Bulany* Šiaulių valsčiuje)¹¹². Visi tie vietovardžiai, anot E. Gudavičiaus, sudaro Bulaičių vardus atitinkančių vietovardžių kompleksą¹¹³. Prie jų galima pridėti Gedvilius (Kelmės r., Liolių sen., XIX a. lenk. *Giedwily* Kelmės valsčiuje¹¹⁴), XIX a. žinomas Gedviliškes (lenk. *Giedwiliszki*) Varnių valsčiuje¹¹⁵, Kražių klebonijos Gedvilaičius (1584/1599, 1590 m. *Гедвилойте*) ir kt.¹¹⁶ Gintautas Zabiela

¹⁰⁵ *Monumenta Poloniae Historica. Nova Series. T. XVI: Chronica Galiciano-Voliniana*, p. 72–73.

¹⁰⁶ *Ten pat*, p. 325–326.

¹⁰⁷ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Bandydas...*, p. 74–75.

¹⁰⁸ *Žemė prašo nepatiršti vardų: mūsų mirusių kaimų knyga*. Sudarė Filomena Kavoliūtė. Vilnius, 2019, p. 367.

¹⁰⁹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, według planu Filipa Sulimirskiego, nakładem Władysława Walewskiego. Warszawa, 1893, t. 13, s. 607.

¹¹⁰ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 2, s. 547; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 15, cz. 1, s. 493.

¹¹¹ СПРОГИС, Иван Яковлевич. *Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столетия*, с. 67.

¹¹² *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 15, cz. 1, s. 273.

¹¹³ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Bandydas...*, p. 70–71.

¹¹⁴ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 15, cz. 1, s. 493.

¹¹⁵ *Ten pat*.

¹¹⁶ СПРОГИС, Иван Яковлевич. *Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столетия*, с. 68.

su Sprudeikiu Bulaičiu susiejo Sprūdės kalną prie Pavandenės (Šaukštelio piliakalnis, Telšių r.)¹¹⁷. Šią sąsają priėmė ir E. Gudavičius¹¹⁸.

Tačiau tarp XV–XVI a. Žemaitijos bajorų neblogai žinoma Rušlio (Ruslio) giminė. Jai priklausęs Vismantas turėjo brolių Rupeikį, o šis – sūnų Jurgį. Kryžių kalno išgarsintas Jurgaičių kaimas bei šiuo metu prie Meškuičių prijungtas Rupeikių kaimas sudaro vieną kompleksą su jau minėtais Vismantų kaimais. Tad ar ne su šiais bajorais patikimiau būtų sieti Vismanto vietovardžius? O atmetus Vismanto vietovardžius, viso Bulaičių komplekso svorio centras pasislenka į Kelmės rajoną.

Gediminas Lesmaitis, prieštaraudamas Vismanto vietovardžių siejimui su Rušlio giminės Vismantu, teigė, kad „Rušlio giminė gyveno Skuodo, Vieکشnių ir Sedos apylinkėse“¹¹⁹. Tai – Antano Salio nuomonė, paremta daugiausia vietovardžiais, o šaltiniai liudija tik kai kurių šios giminės atstovų buvimą Telšių valsčiuje (apie Ylakius ir Židikus)¹²⁰. Tačiau tai dar neduoda pagrindo teigti, kad Rušlio giminė gyveno tik Telšių valsčiuje. Gerai žinomas faktas, kad vidinės kolonizacijos metu bajorų giminių nariai pasklisdavo daugelyje valsčių¹²¹. O apie Vismanto palikuonis turime 1558 m. aktą, kuris žemaičių bajorus Jokūbą ir Žygimantą Ivaškevičius Vismantus (*Якобъ и Жыгмонтъ Ивашкевичове Висмонѣтовѣ*) sieja su Amalių dvaru (*у в Омолях*)¹²². Amaliai yra netoli Kužių Šiaulių rajone. Tad ir bajoro Vismanto bei jo palikuonių valdos ieškotinos visų pirma Šiaulių krašte. Čia galėjo būti ir pirminis Rušlio giminės lizdas, iš kurio jie pasklido į XV a. kolonizuojamas kuršių žemes, nes už 4–5 km į šiaurę nuo Vismantėlių kaimo (esančio į pietvakarius nuo Degučių, ant Šiaulių ir Pakruojo rajonų ribos) yra ir Ruslių kaimas (Pakruojo r.).

Galbūt sąsajos su žemaičių bajorais Gedvilais¹²³ gali paaiškinti ir minėtus Gedvilo vietovardžius Kelmės krašte. Tiesa, toje pačioje teritorijoje yra Bulėnai (prie Kurtuvėnų, Šiaulių r.) ir Sprūdės kalnas (Šaukštelio piliakalnis), taip pat labai hipotetiškai E. Gudavičiaus su Sprudeikio vardu gretinti Spudžiai prie Kiaunorių (Kelmės r., XIX a. lenkų k. *Spudzie Syrajcie*)¹²⁴ bei 1597 m. minimos Spudiškės Karklėnų valsčiaus Kolainių dvare prie Žvirgždės upės (*Спудишки, земля въ им. Хвалойняхъ*,

¹¹⁷ ZABIELA, Gintautas. Kur buvo Sprudeikio valdos?

¹¹⁸ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 170.

¹¹⁹ LESMAITIS, Gediminas. Dėl karalienės Mortos ir Šiaulių.

¹²⁰ SALYS, Antanas. *Die žemaitischen Mundarten. Teil 1: Geschichte des žemaitischen Sprachgebiets*. Kaunas: akc. „Spindulio“ b-vės spaustuvė, 1930, S. 93–94.

¹²¹ ŁOWMIAŃSKI, Henryk. *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa Litewskiego*. Wilno, 1931, t. 1, s. 358; WOJTKOWIAK, Z. Powiat Giedrojcie (z zagadnień specyfiki administracyjno-terytorialnej Wielkiego Księstwa Litewskiego przed reformą 1565–1566 roku). *Zapiski Historyczne poświęcone historii Pomorza i krajów bałtyckich*, 1978, t. 43, zesz. 2, s. 7–24.

¹²² *Акты издаваемые Виленскою комиссиею для разбора древних актов*. Вильна, 1897, т. 24: Акты о боярах, с. 195 (№ 125).

¹²³ BONIECKI, Adam. *Herbarz polski*. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff, 1903, cz. 1, t. 6, s. 39 (Giedwiłło h. Dąbrowa; Giedwiłowice h. Giejsz).

¹²⁴ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 11, s. 151.

Корклян. в., недалеко отъ р. Жвиргзды)¹²⁵ – turbūt dabartiniai Žvirgždžiai (Kelmės r., Užvenčio sen.). Čia dar galima pridėti 1598 m. paminėtą Spudės lauką (*Спудесь лавка*) Pavandenės valsčiaus Nykvietės žemėje¹²⁶. Bent Sprūdės kalnas, kuris yra XIII a. Šaukštelio piliakalnio pavadinimas, atrodytų tvirčiausiai iš šios grupės vietovardžių. Bet ir Spudiškės–Žvirgždžiai, o galbūt ir Spudės laukas taip pat yra netoli šio piliakalnio. XIV a. šiame piliakalnyje stovėjo Pavandenės pilis, priklausiusi Medininkų žemei, o XIV a. II pusėje tapusi jos centru¹²⁷. Kelmės–Vaiguvo kraštas – tai menkai žinoma Knituvos žemė (minima tik nuo 1390 m.)¹²⁸. Tad Bulaičių sąsajų su Knituvos žeme ir šiaurine būsimo Medininkų žemės dalimi (XIII a. gal pritačiusia prie tos pačios Knituvos) atmesti negalima.

Deltuvos kunigaikščiai

1219 m. sutarties dalyvių sąrašą užbaigia keturi „kunigaikščiai iš Deltuvos – Juodkys, Pukeikis, Bikšis, Ligeikis“¹²⁹. Du iš jų randame ir 1260 m. birželio mėnesiu datuotame Mindaugo akte, kuriuo jis užrašo Vokiečių ordinui paveldėjimo teisę į Lietuvą, jeigu mirtų be įpėdinių. Čia akto liudininkų sąrašė drauge su dviem kitais kunigaikščiais (Skabiu ir Buniu) jie pavadinti Mindaugo „baronais ir kraujo giminaičiais“ – *Lygeyke, Schabbe, Bixe, Bune, nostri barones et consangwinei*¹³⁰.

Seniai pastebėta, kad šio dokumento liudininkų sąrašas – bent iš Livonijos pusės – atitinka 1253 m. padėtį, nes jame minimas tais metais nušalintas krašto magistras Andrius fon Štirlandas. Vieni istorikai tai laikė požymiu, kad prieš mus – sufalsifikuotas aktas¹³¹, o Henrikas Lovmianskis – kad 1253 m. parengtas, o 1260 m. tik patvirtintas aktas¹³². Bet kuriuo atveju lietuvių liudininkų sąrašas neabejotinai atspindi realius Mindaugo laikų Lietuvos diduomenės vardus (jau vien dėl iš jokių kitų šaltinių, tik iš 1219 m. sutarties ir šio akto žinomų Ligeikio ir Bikšio paminėjimo). Ar tai reiškia, kad ir Lietuvos pusės liudininkų sąrašas atitinka 1253 m. situaciją? Aiškių požymių

¹²⁵ GUDAVIČIUS, Edvardas. Bandymas..., p. 70–71; СПРОГИС, Иван Яковлевич. *Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столетия*, с. 297.

¹²⁶ СПРОГИС, Иван Яковлевич. *Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столетия*, с. 297.

¹²⁷ BARANAUSKAS, Tomas. Medvėgalio pilis ir Medininkų žemė XIV amžiuje. *Medvėgalio archeologinio komplekso naujausių tyrimų duomenys*. Sud. Gintautas Zabiela. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2020, p. 28–29, 38–39 (Lietuvos piliakalnių tyrimų medžiaga, t. 2).

¹²⁸ ŁOWMIAŃSKI, Henryk. *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, t. 2, s. 92–94, 104.

¹²⁹ *Monumenta Poloniae Historica. Nova Series. T. XVI: Chronica Galiciano-Voliniana*, p. 73–74.

¹³⁰ *Міндаў кароль Литовіі у дакумэнтах і сьведчаньнях*, с. 39.

¹³¹ MALECZYŃSKI, Karol. *W sprawie autentyczności dokumentów Mendoga z lat 1253–1261. Ateneum Wileńskie*, 1936, t. 11, s. 29–35.

¹³² ŁOWMIAŃSKI, Henryk. *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, t. 2, s. 353–354.

nėra ir gali būti, kad lietuvių liudininkai iš tiesų dalyvavo būtent akto patvirtinime 1260 m., jei jau Mindaugas jį tvirtino tik tuo metu.

Matyt, Skabis ir Bunis irgi buvo Deltuvos kunigaikščiai, juo labiau kad tokią prielaidą paremia ir vietovardžiai¹³³ – į šiaurę nuo Ukmergės yra Skabeikiai (tarp Vidiškių ir Taujėnų, 8 km į šiaurę nuo Ukmergės piliakalnio, XIX a. 2 kaimai Taujėnų valsčiuje *Skobejki*)¹³⁴ ir Puniai (7 km į pietvakarius nuo Marijampolio piliakalnio, XIX a. kaimas ir bajorkaimis Taujėnų valsčiuje, lenk. *Punie*)¹³⁵. Kita vertus, jeigu taip, tai ir 1219, ir 1260 m. matome po 4 Deltuvos kunigaikščius. Tai leidžia daryti prielaidą, kad Deltuvos dalinimas į 4 valdas buvo pastovesnis nei jos kunigaikščių sąrašas. Tad tikėtina, kad Skabis ir Bunis traktuotini kaip jau mirusių Juodkio ir Pukeikio įpėdiniai.

Archeologiniai duomenys (archeologijos paminklų susigrupavimas) Deltuvos žemėje leido išskirti 8 valsčius¹³⁶. Jūs sugretinę su toponimikos duomenimis, su jais galėtume susieti konkrečius kunigaikščius. Bet 8 valsčiai, matyt, yra per smulkūs vienetai ir realybėje juos reikėtų jungti į 4 didesnius teritorinius vienetus, apie kuriuos leidžia kalbėti minėti rašytiniai šaltiniai.

Pagal minėtus vietovardžius Skabį galima būtų sieti su pačia Vilkmerge, kuri galėtų būti ir visos Deltuvos žemės centras. 1219 m. pirmuoju Deltuvos kunigaikščių sąrašė įrašytas Juodkys 1260 m. akte nebeminimas, tad Skabis galėtų būti jo įpėdinis, ir tai neblogai derėtų su tokia jo valdų lokalizacija.

Juodkys, anot E. Gudavičiaus, gali būti siejamas su Juodikės kaimu prie Videniškių (Molėtų r., Videniškių sen., XIX a. vidurio topografiniame žemėlapyje *Iodaga*, lenk. *Jodaki*)¹³⁷, nors galima nurodyti ir Juodkiškius tarp Ukmergės ir Lyduokių (XIX a. vidurio topografiniame žemėlapyje *Ядкуишкы*). Žinoma, oikonimai su šaknimi „Juod-“ Lietuvoje plačiai paplitę¹³⁸ ir galėtų būti vėlesnės kilmės.

Deltuvos struktūroje Juodkį galima būtų sieti su ties Siesasarties upe išsidėsčiusia archeologinių paminklų grupe, kuri sąlyginai buvo įvardyta kaip Siesarties valsčius (XIV a. žinomiausia šio valsčiaus vietovė – Videniškės, XIII–XIV a. sietinos su Liesėnų piliakalniu). Tačiau jungiant archeologiškai išskirtus valsčius į stambesnius vienetus ir atsižvelgiant į svarbią Juodkio padėtį, kaip pirmojo Deltuvos kunigaikščio 1219 m. sąrašė, galima kalbėti apie Vilkmergės–Videniškių (Siesarties) valsčių kaip vientisą politinį darinį, kuris buvo išsidėstęs pačiame Deltuvos žemės centre. Drauge

¹³³ BARANAUSKAS, Tomas; ZABIELA, Gintautas. Mindaugo dvaras Latava, p. 31.

¹³⁴ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego, według planu Filipa Sulimirskiego. Warszawa, 1889, t. 10, s. 682.

¹³⁵ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego, według planu Filipa Sulimirskiego. Warszawa, 1888, t. 9, s. 301.

¹³⁶ ZABIELA, Gintautas; BARANAUSKAS, Tomas. Deltuvos žemė, *Lietuvos istorijos metraštis. 1995 metai*, Vilnius, 1996, p. 5–14.

¹³⁷ GUDAVIČIUS, Edvardas. Bandydas..., p. 72–73; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. Filipa Sulimirskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego. Warszawa, 1882, t. 3, s. 593.

¹³⁸ *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas*. Vilnius, 1976, d. 2, p. 109–111.

su toponiminiais argumentais tai leistų manyti, kad būtent ši darinį 1219 m. valdė Juodkys, o vėliau – jo įpėdinis Skabis.

Į šiaurę nuo šios valdos, ties Kavarsku besigrupuojančius archeologinius paminklus sąlyginai galima būtų įvardyti kaip Šventosios valsčių ir sieti su Buniu. Vėliau šis valsčius išsiplėtė toli į šiaurę ir žinomas Pienionių pavadinimu (nuo Pienios upės prie Kavarsko). Tačiau 1219 ir 1260 m. Deltuvos kunigaikščių sąrašų sugretinimas leistų spėti, kad Bunis buvo 1219 m. paminėto Pukeikio įpėdinis.

Pukeikį E. Gudavičius taisė į Buteikį ir siejo su Buteikių kaimu (XIX a. lenkų k. *Butejki*)¹³⁹ ir Buteikių piliakalniu prie Kurklių (Anykščių r.)¹⁴⁰. Piliakalnis vėlyvas¹⁴¹ ir galėtų būti siejamas su Pukeikiu. Tačiau XVI–XVII a. šaltiniuose galima aptikti nemažai lietuviškų pavardžių su šaknimi „Puk-“¹⁴², tad priimtinesnė „nepataisyta“ asmenvardžio forma. Oikonimas galėjo būti ir iškraipytas (žinomas atvejis, kai Puteika vadintas Būteika¹⁴³). Buteikių piliakalnis yra netoli Kurklių ir laikytinas Kurklių valsčiaus centru. XIII a. greta vienas kito esantys Pienionių ir Kurklių centrai galėjo dar sudaryti vieną Pienionių–Kurklių valdą.

Su Bikšiu susijusių vietovardžių Deltuvos teritorijoje nėra, o Ligeikį E. Gudavičius siejo su Likiškėmis prie Mindūnų (Molėtų r.)¹⁴⁴. Tačiau ši vieta jau turi priklausyti Nalšios žemei, o pats vietovardis kilęs iš asmenvardžio su šaknimi „Lik-“¹⁴⁵. Deltuvos teritorijoje Ligeikio vardą šiek tiek primena tik Lyginių kaimas (7 km į šiaurės vakarus nuo Giedraičių piliakalnio, XIX a. vidurio topografiniame žemėlapyje *Легуне*). Netoli yra ir du Lygialaukio kaimai – prie Paberžės (XIX a. lenk. *Ligołówka* Giedraičių valsčiuje) ir Sužionių¹⁴⁶. Tad Ligeikį galima būtų laikyti Giedraičių kunigaikščiu. Bikšiu liktų vienas iš likusių pagal archeologinius paminklus išskiriamų valsčių – Alantos, Širvintos arba Bartkūnų, nors pastarasis – per menkas kaip savarankiškas vienetas ir jį reiktų jungti prie Širvintos. Alantą savo ruožtu galima būtų laikyti Pienionių–Kurklių valdos dalimi (ją jungia Virintos upė, ties kuria išsidėstę ir Kurkliai, ir Alanta). Tad bene tinkamiausia Bikšio valdų lokalizacija būtų Širvintos–Bartkūnų valsčius (jį jungianti upė – Širvintos aukštupys).

Atskira problema yra Mindaugo giminytė su Deltuvos kunigaikščiais. Kaip sakyta, Mindaugas 1219 m. priklausė valdančiajai giminei, o Deltuvos kunigaikščiai,

¹³⁹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 15, cz. 1, s. 280.

¹⁴⁰ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Bandydas...*, p. 72–73; GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*, p. 144, 255.

¹⁴¹ *Lietuvos piliakalniai: atlasas*, t. 1, p. 80–81.

¹⁴² ZINKEVIČIUS, Zigmas. *Lietuvių antroponimika*. Vilnius, 1977, p. 185; MACIEJAUSKIENĖ, Vitalija. *Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a.* Vilnius, 1991, p. 25, 226, 232, 238, 247.

¹⁴³ *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 1, p. 542.

¹⁴⁴ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Bandydas...*, p. 72–73.

¹⁴⁵ *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 2, p. 79.

¹⁴⁶ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, przy współudziale Józefa Krzywickiego, według planu Filipa Sulimirskiego, nakładem Władysława Walewskiego. Warszawa, 1902, t. 15, cz. 2, s. 228; *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas*, d. 2, p. 161.

nors 1260 m. akte ir vadinami Mindaugo „bendrakraujais“ (*consangwinei*), 1219 m. išvardyti tik kunigaikščių sąrašo gale. Tad su Mindaugu juos greičiausiai siejo giminytė moteriška linija. Be to, šie kunigaikščiai turėjo būti Mindaugo kartos atstovai, nes minimi šaltiniuose per visą Mindaugo gyvenimo laikotarpį, todėl jie galėjo būti jo pusbroliai iš motinos pusės – jos brolių sūnūs. Kad Mindaugo tėvas galėjo būti vedęs Deltuvos kunigaikštystę, netiesiogiai patvirtina ir vėlesnė istorinė tradicija, atsispindėjusi Bychoveco kronikoje, anot kurios, Mindaugo brolis Dausprungas įkūręs Ukmergės pilį Deltuvoje¹⁴⁷.

Nors matome, kad net ir Deltuvos atveju toponiminės lokalizacijos nėra labai tvirtos, jų tikėtinumą didina tai, kad istorinių ir archeologinių duomenų apibrėžtas Deltuvos plotas yra nedidelis.

Išvados

1219 m. sutarties dalyviai – 20 kunigaikščių ir 1 kunigaikštienė – sutarties teksto pagrindu gali būti suskirstyti į 3 grupes: 1) 5 valdančiosios giminės atstovai, 2) 11 Žemaitijos kunigaikščių (ir 1 kunigaikštienė), kuriems priskirtinos ir Ruškaičių bei Bulaičių giminės, 3) 4 Deltuvos kunigaikščiai.

XIII a. lietuvių kunigaikščių valdų lokalizavimo metodas pagal vietovardžius neveikia lokalizuojant valdančiąją grupę priklausančių kunigaikščių valdas – nei tiesiogiai, nei bandant lokalizuoti Mindaugo ir Dausprungo sūnų valdas. Tačiau tikėtiną nuorodą į pirminę Mindaugo valdą Rokantiškėse prie Vilniaus išsaugojo kunigaikščių Alšėniškių giminės tradicija, atsispindėjusi XVI a. pradžios Lietuvos metraščiuose (ją galima bandyti paremti ir Mindėnų vietovardžiu). Iš jos taip pat seka prielaida, kad vyresniojo kunigaikščio Živinbuto rezidencija galėjo būti Alšėnuose, į kuriuos Mindaugas persikėlė jau tapęs Lietuvos valdovu.

Kai kurių žemaičių kunigaikščių valdas galima bandyti lokalizuoti pagal užuominas XIII a. istorijos šaltiniuose ir vietovardžius, bet, kritiškai peržiūrėjus toponiminiais argumentais remtas lokalizacijas (Vykinto – Laukuvoje, Girdvilo – Ariogaloje, Bulaičių – Šiauliuose, Ruškaičių – Upytėje), jas tenka atmesti. Pagrįstesnis atrodo Vykinto siejimas su Šiaurės Žemaitija (Šiauliais), Girdvilo – su Upyte, Bulaičių – su Pavandene ir Knituva, Ruškaičių – su Pietų Žemaitija (Laukuvos–Ariogalos ruožas).

Deltuvos žemė buvo nedidelė, todėl joje pastebėtas vietovardžių sąsajas su 1219 m. sutartyje dalyvavusiais kunigaikščiais galima priimti kaip kiek tvirtesnes. 1219 m. sutarties ir 1260 m. Mindaugo akto liudininkų sugretinimas leidžia teigti, kad Deltuva susidėjo iš 4 valsčių, kuriuos valdė Mindaugo giminaičiai iš motinos pusės. Du iš jų

¹⁴⁷Хроника Быховца, с. 129; STRYJKOWSKI, Maciej. *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi*. Warszawa, 1846, t. 1, p. 85.

XIII a. viduryje tebevaldė 1219 m. sutarties dalyviai Ligeikis ir Bikšis, o Juodkio ir Pukeikio įpėdiniais iki to meto jau tapo Skabis ir Bunis. Su Juodkiu sietina centrinė Deltuvos sritis nuo Vilkmėrgės iki Videniškių, išsidėsčiusi daugiausia apie Siesarties upę, su Pukeikiu – Pienionių–Kurklių valsčius ir teritorijos apie Virintos upę, su Ligeikiu – Giedraičiai, o su Bikšiu – greičiausiai teritorija apie Širvintos aukštupį.

Šaltiniai ir literatūra

1. BARANAUSKAS, Tomas. 1219 m. taikos sutartis tarp Lietuvos ir Volynės kunigaikščių: teksto interpretavimo problemos, *Istorija*, 2019, t. 115, nr. 3, p. 4–27.
2. BARANAUSKAS, Tomas. Apie Mortą ir Bulaičius. *Voruta*, 1998 06 06, nr. 23 (353), p. 6.
3. BARANAUSKAS, Tomas. Karalienė Morta ir Šiauliai. *Voruta*, 1998 03 21, nr. 12 (342), p. 12.
4. BARANAUSKAS, Tomas. *Lietuvos valstybės ištakos*. Vilnius: Vaga, 2000.
5. BARANAUSKAS, Tomas. Medvėgalio pilis ir Medininkų žemė XIV amžiuje. *Medvėgalio archeologinio komplekso naujausių tyrimų duomenys*, sud. Gintautas Zabiela. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2020, p. 8–40 (Lietuvos piliakalnių tyrimų medžiaga, t. 2).
6. BARANAUSKAS, Tomas; ZABIELA, Gintautas. Mindaugo dvaras Latava, *Lietuvos istorijos metraštis. 1997 metai*, Vilnius, 1998, p. 21–40.
7. BARANAUSKAS, Tomas; ZABIELA, Gintautas. *Saulės mūšio pėdsakų paieškos*. Vilnius: Lietuvos archeologijos draugija, 2016.
8. BATŪRA, Romas. Kur ieškoti XIII a. vidurio „Tviremet“. *Kraštotyra*. Vilnius, 1964, p. 116–130.
9. BATŪRA, Romas. *Lietuvos pergalė Šiaulių (Saulės) mūšyje 1236 m.: mūšio tarptautinė reikšmė, atminties tradicija, mūšio laukas ir memorialas*. Šiauliai: Saulės delta, 2005.
10. BONIECKI, Adam. *Herbarz polski*. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff, 1902, cz. 1, t. 5.
11. BONIECKI, Adam. *Herbarz polski*. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff, 1903, cz. 1, t. 6.
12. GÓRNOWICZ, Hubert. Rodowe nazwy miejscowe Mazur i Warmii. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1965, nr. 2, s. 197–228.
13. GUDAVIČIUS, Edvardas ir kt. Vykintas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, t. 4, p. 515.
14. GUDAVIČIUS, Edvardas. 1219 metų sutarties dalyviai ir jų vaidmuo suvienijant Lietuvą. *Istorija*, 1982, p. 33–46.
15. GUDAVIČIUS, Edvardas. Bandymas lokalizuoti XIII a. lietuvių kunigaikščių valdas. *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. Serija A*, 1984, t. 3, p. 69–79.
16. GUDAVIČIUS, Edvardas. Bikšis. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 249.

17. GUDAVIČIUS, Edvardas. Bulaičiai. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 302.
18. GUDAVIČIUS, Edvardas. Daujotas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 396.
19. GUDAVIČIUS, Edvardas. Dausprungas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 400.
20. GUDAVIČIUS, Edvardas. Dėl lietuvių žemių konfederacijos susidarymo laiko. *Istorija*, 1984, t. 24, p. 24–27.
21. GUDAVIČIUS, Edvardas. *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje*. Vilnius: Mokslas, 1989.
22. GUDAVIČIUS, Edvardas. *Miestų atsiradimas Lietuvoje*. Vilnius: Mokslas, 1991.
23. GUDAVIČIUS, Edvardas. *Mindaugas*. Vilnius: Žara, 1998.
24. GUDAVIČIUS, Edvardas. Ruškaičiai. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1987, t. 3, p. 603.
25. GUDAVIČIUS, Edvardas. Viligaila. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, t. 4, p. 519.
26. *Indriķa hronika = Heinrici Chronicon*. Ā. Feldhūna tulkojums, Ē. Mugurēviča priekšv. un koment. Rīga: Zinātne, 1993.
27. JASAS, Rimantas; VARAKAUSKAS, Rokas ir kt. Mindaugas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1987, t. 3, p. 93.
28. JUČAS, Mečislovas. Erdvilas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 516.
29. Kauno žemės teismo 1588–1590 metų aktų knyga. *Vilniaus universiteto biblioteka*, fondas Nr. 7, l. 665r-666r (p. 1329–1331). Prieiga per internetą: <https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/islandora/object/ldk-tk%3AVUB01_000577789#01329>.
30. KVIKLYS, Bronius. *Mūsų Lietuva: krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1966, t. 3.
31. LATKOWSKI, Juliusz. *Mendog król Litewski*. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1892.
32. LESMAITIS, Gediminas. Dėl karalienės Mortos ir Šiaulių. *Voruta*, 1998 04 18, nr. 16 (346), p. 5.
33. LESMAITIS, Gediminas. Dėl Šiaulių Bulionio lokalizacijos. *Voruta*. 1998 06 13, nr. 24 (354), p. 5.
34. *Lietuvių pavardžių žodynas*. Ats. red. A. Vanagas, aut.: Aleksandras Vanagas, Vitalija Maciejauskienė, Marytė Razmukaitė. Vilnius: Mokslas, 1985, t. 1.
35. *Lietuvių pavardžių žodynas*. Ats. red. A. Vanagas, aut.: Aleksandras Vanagas, Vitalija Maciejauskienė, Marytė Razmukaitė. Vilnius: Mokslas, 1989, t. 2.
36. *Lietuvos apgyventos vietos: pirmojo visuotinojo Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys*. Kaunas, 1925.

37. *Lietuvos metrika. Knyga Nr. 3 (1440–1498). Užrašymų knyga 3 = Lithuanian Metrica. Book of inscriptions 3 (1440–1498) = Литовская Метрика. Книга записей 3.* Parengė Lina Anužytė, Algirdas Baliulis. Vilnius: Žara, 1998.
38. *Lietuvos piliakalniai: atlasas.* Sudarytojai Zenonas Baubonis, Gintautas Zabiela, piliakalnių aprašai Gintauto Zabelos. Vilnius: LR Krašto apsaugos ministerija, 2005, t. 1–3.
39. *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas.* Vilnius, 1976, d. 2.
40. *Livländische Reimchronik mit Anmerkungen, Namenverzeichniss und Glossar.* Herausgegeben von L. Meyer. Paderborn, 1876.
41. ŁOWMIAŃSKI, Henryk. *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego.* Wilno: Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1931, t. 1.
42. ŁOWMIAŃSKI, Henryk. *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego.* Wilno: Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1932, t. 2.
43. MACIEJAUSKIENĖ, Vitalija. *Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a.* Vilnius, 1991.
44. MACKAVIČIUS, Andrius. *Žemaitijos valsčių surašymas 1537–1538 m.* Parengė Konstantinas Jablonskis. Vilnius: LII leidykla, 2003.
45. MALECZYŃSKI, Karol. W sprawie autentyczności dokumentów Mendoga z lat 1253–1261. *Ateneum Wileńskie*, 1936, t. 11, s. 29–35.
46. *Monumenta Poloniae Historica. Nova Series. T. XVI: Chronica Galiciano-Voliniana (Chronica Romanoviciana) = Pomniki dziejowe Polski. Seria II. T. XVI: Kronika Halicko-Wołyńska (Kronika Romanowiczów).* Ediderunt, praefatione notisque instruxerunt Dariusz Dąbrowski, Hadrianus Jusupović, adiuvantibus Irina Juriewa, Alexandro Majorow et Tatiana Wiłkuł. Cracoviae-Varsoviae, 2017.
47. NIKODEM, Jarosław. *Litwa.* Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2018 (Seria Początki Państw).
48. OCHMAŃSKI, Jerzy. *Historia Litwy.* Wyd. 3-ie, poprawione i uzupełnione. Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo, 1990.
49. PASZKIEWICZ, Henryk. *Jagiellonowie a Moskwa. T. 1: Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku.* Warszawa, 1933.
50. PAŠUTA, Vladimiras. *Lietuvos valstybės susidarymas.* Vilnius: Mintis, 1971.
51. SALYS, Antanas. *Die žemaitischen Mundarten. Teil 1: Geschichte des žemaitischen Sprachgebiets.* Kaunas: Akc. „Spindulio“ b-vės spaustuvė, 1930.
52. *Sėlos aktai = Acta Seloniae.* Parengė, vertė ir komentavo Tomas Baranauskas. Pasvalys: Pasvalio krašto muziejus – Joniškis: Simkala, 2015.
53. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich.* Pod red. Filipa Sulimirskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego. Warszawa, 1881, t. 2.
54. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich.* Pod red. Filipa Sulimirskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego. Warszawa, 1882, t. 3.
55. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich.* Pod red. Filipa Sulimirskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego. Warszawa, 1885, t. 6.

56. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego, według planu Filipa Sulimirskiego. Warszawa, 1888, t. 9.
57. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego, według planu Filipa Sulimirskiego. Warszawa, 1889, t. 10.
58. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego, według planu Filipa Sulimirskiego. Warszawa, 1890, t. 11.
59. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, według planu Filipa Sulimirskiego, nakładem Władysława Walewskiego. Warszawa, 1892, t. 12.
60. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, według planu Filipa Sulimirskiego, nakładem Władysława Walewskiego. Warszawa, 1893, t. 13.
61. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. Bronisława Chlebowskiego, przy współudziale Józefa Krzywickiego, według planu Filipa Sulimirskiego, nakładem Władysława Walewskiego. Warszawa, 1900, t. 15, cz. 1.
62. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. Bronisława Chlebowskiego, przy współudziale Józefa Krzywickiego, według planu Filipa Sulimirskiego, nakładem Władysława Walewskiego. Warszawa, 1902, t. 15, cz. 2.
63. STRYJKOWSKI, Maciej. *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi*. Warszawa, 1846, t. 1.
64. VANAGAS, Aleksandras. *Lietuvių hidronimų žodynas*. Vilnius, 1981.
65. WOJTKOWIAK, Z. Powiat Giedrojcic (z zagadnień specyfiki administracyjno-terytorialnej Wielkiego Księstwa Litewskiego przed reformą 1565–1566 roku). *Zapiski Historyczne poświęcone historii Pomorza i krajów bałtyckich*, 1978, t. 43, zesz. 2, s. 7–24.
66. ZABIELA, Gintautas; BARANAUSKAS, Tomas. Deltuvos žemė. *Lietuvos istorijos metraštis. 1995 metai*. Vilnius, 1996, p. 5–14.
67. ZABIELA, Gintautas; BARANAUSKAS, Tomas. Deltuvos žemė. *Eskizai*, 1999, nr. 10, p. 3–8.
68. ZABIELA, Gintautas. Kur buvo Sprudeikio valdos? *Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų dešimtmetis*. Vilnius, 1987, p. 67–69.
69. ZAJĄCZKOWSKI, Stanisław. *Studia nad dziejami Żmudzi wieku XIII*. Lwów: Nakład wydawnictw naukowych, 1925.
70. ZINKEVIČIUS, Zigmąs. *Lietuvių antroponimika*. Vilnius, 1977.
71. *Žemė prašo nepamiršti vardų: mūsų mirusių kaimų knyga*. Sudarė Filomena Kavoliūtė. Vilnius, 2019.
72. *Žiemgalos aktai = Acta Semigalliae*. Parengė, vertė ir komentavo Tomas Baranauskas. Joniškis: Simkala, 2014.

73. Živinbudas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, t. 4, p. 683.
74. *Акты издаваемые Виленскою комиссиею для разбора древних актов*. Вильна, 1897, т. 24: Акты о боярах.
75. БРЕДИС, Михаил; ТЯНИНА, Елена. Даугерутис – первый король Литвы? *Центр балтистики Филологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова*, [2011]. Prieiga per internetą: <<http://www.philol.msu.ru/~baltistika/useful>>.
76. БРЕДИС, Михаил; ТЯНИНА, Елена. *Орден меченосцев против Руси. Первый германский поход на Восток*. Москва: Издательство Алгоритм, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.a-nevsky.ru/library/orden-mechenoscev-protiv-rusi-perviy-germanskiy-pohod-na-vostok20.html>>.
77. Гудавичюс, Э. «Литва Миндовга», *Проблемы этногенеза и этнической истории балтов: сборник статей*. Вильнюс: Мокслас, 1985, с. 219–227.
78. Евреиновская летопись. *Полное собрание русских летописей*. Москва: Наука, 1980, т. 35, с. 214–238.
79. ЗВЕРУГО, Ярослав Генрихович. *Верхнее Понеманье в IX–XIII вв.* Минск: Навука і тэхніка, 1989.
80. Летопись Археологического общества. *Полное собрание русских летописей*. Москва: Наука, 1980, т. 35, с. 91–102.
81. Летопись Красинского. *Полное собрание русских летописей*. Москва: Наука, 1980, т. 35, с. 128–144.
82. Летопись Рачинского. *Полное собрание русских летописей*. Москва: Наука, 1980, т. 35, с. 145–172.
83. ЛЮБАВСКИЙ, М. К. *Очеркъ исторіи Литовско-Русскаго государства до Люблинской уніи включительно*. Изд. 2-ое. Москва: Московская художественная печатня, 1915.
84. *Міндаў кароль Литовіі у дакумэнтах і сьведчаньнях = Mindowe rex Lithowiae in litteris et testimoniis*, укладаньне, падрыхтоўка да выданьня, переклад Алеся Жлуткі. Менск: Тэхналогія, 2005.
85. Ольшевская летопись. *Полное собрание русских летописей*. Москва: Наука, 1980, т. 35, с. 173–192.
86. ПАШУТО, Владимир Терентьевич. *Образование Литовского государства*. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1959.
87. Румянцевская летопись. *Полное собрание русских летописей*. Москва: Наука, 1980, т. 35, с. 193–213.
88. СПРОГИС, Иван Яковлевич. *Географическій словарь древней Жомойтской земли XVI столетія, составленный по 40 актовымъ книгамъ Руссіеискаго земскаго суда*. Вильна: Типографія И. Я. Яловцера, 1888.
89. Хроника Быховца. *Полное собрание русских летописей*. Москва: Наука, 1975, т. 32, с. 128–173.

The Participants of the Treaty of 1219 Between Lithuanian and Volynian Dukes

Dr. Tomas Baranauskas

Vytautas Magnus University Education Academy, T. Ševčenkos St. 31, Vilnius, Lithuania
E-mail: baranausko@gmail.com

Summary

The account of the 1219 peace treaty between the Lithuanian and the Volynian dukes presented in the Chronicle of Galicia-Volynia is often analysed primarily due to the list of its 23 Lithuanian participants, namely 20 dukes, 1 duchess and 2 other family names. This is the first time we get such an extensive list of the Lithuanian top-rank nobility in the historical sources. The peace treaty of 1219 is also important due to the fact that it provides the first record of Mindaugas, the most prominent figure in the future Lithuanian history, as well as the first references to two important Lithuanian lands, namely Samogitia and Deltuva.

Most of the Lithuanian dukes, as many as 15 from 20 including Živinbutas who played the leading role at that time, were mentioned only in this treaty and are known only from that. This shows the value of this treaty for the studies of early Lithuanian history, but also creates a sort of a problem: many names listed therein carry no information – we cannot track the further lives of the said dukes or get more information on them and their role in the emerging Lithuanian state. Therefore, for many years, historians have been trying to use various indirect data sources to lift the veil of mystery shrouding most of the participants of the treaty.

Based on the text, the Lithuanian participants of the treaty of 1219, namely 20 dukes and 1 duchess, can be broken into 3 groups: 1) 5 members of the ruling family, 2) 11 dukes and 1 duchess of Samogitia (including the representatives of the families of Ruškaičiai and Bulaičiai), and 3) 4 dukes of Deltuva.

The method of localising the domains of the Lithuanian 13th century dukes based on the later placenames proposed by Edvardas Gudavičius has proved to be inefficient for the representatives of the ruling family: it gave no result either directly, or when applied to identify the domains of the sons of Mindaugas or his brother Dausprungas. However, a hint to the initial domain of Mindaugas at Rokantiškės near Vilnius could have been preserved in the family legends of the dukes of Alšėnai (Halshany) reflected in the 16th century Lithuanian chronicles (the name of the nearby Mindėnai village may serve as an additional proof). This assumption also leads to the hypothesis that senior duke Živinbutas could have resided in Alšėnai (modern Halshany, Belarus), and that Mindaugas moved there only after becoming the ruler.

The domains of some Samogitian dukes may be identified based on the hints in the 13th century sources and later placenames. However, critical analysis of the placename-based

localisations by E. Gudavičius (namely, Vykintas in Laukuva, Girdvilas in Ariogala, Bulaičiai in Šiauliai, and Ruškaičiai in Uplytė) reveal that these hypotheses must be rejected. Relating Vykintas to the Northern Samogitia (Šiauliai), Girdvilas to Uplytė, the family of Bulaičiai to Pavandenė and Knituva, and the family of Ruškaičiai to the Southern Samogitia from Laukuva to Ariogala looks more valid.

The Land of Deltuva was rather small, and the relationship between the names of the participants of the 1219 treaty and the respective placenames may be perceived as more reliable. Some correlations offered by E. Gudavičius are quite spot on. Cross-comparison of the list of the participants of the 1219 treaty and that of witnesses of the 1260 act of Mindaugas reveal that the Land of Deltuva consisted of 4 territorial subdivisions ruled by the blood-relatives of Mindaugas, most probably cousins from the maternal line. In the mid-13th century, two of those territorial subdivisions were still ruled by the participants of the 1219 treaty, namely Ligeikis and Bikšis; meanwhile, Juodkis and Pukeikis were succeeded by their heirs Skabis and Bunis. Juodkis could have ruled the central part of Deltuva from Vilkmergė to Videniškės stretching along the Siesartis River, Pukeikis could have ruled Pienionys-Kurkliai and the territory around the Virinta River, Ligeikis may be related to Giedraičiai, and Bikšis – to the territory in the upper reaches of the Širvinta River.

Gauta / Received 2021 07 30
Priimta / Accepted 2022 03 14